

Nr. 50
(304)

13-19 decembrie 1995

Vize pentru Germania

pag. 7

OCTAVIAN PALER:

Între naționalismul de grotă și „europenii” de nicăieri

(adică între C.V. Tudor
și Gabriel Andreescu)

pag. 13

GABRIEL ANDREESCU:

Subiectiv, despre identitatea națională

pag. 12

Alexandru Zub

Cred că se împlinesc doi ani de când comisia parlamentară care cercetează faptele din Decembrie 1989 și-a aminat prima dată raportul final. În definitiv, nimeni nu se așteaptă să aducă ceva la iveală, cel puțin nimic convingător sub raport juridic. Panica ce i-a cuprins pe membrii comisiei ori de câte ori au fost somați să încheie raportul i-a determinat să facă promisiuni care nu au acoperire reală. De altfel, tema înșală, tema adevărului despre Revoluția din Decembrie, s-a acoperit de praful atîtor așteptări contrazise, încît nu mai stîrnete nici o emoție. Ba mai mult, devine obiectul unei infame parodii atunci cînd C.V. Tudor vorbește acuzator de crimele comise de Iliescu și Măgureanu împotriva tinerilor revoluționari din Decembrie. Ca de atîtea ori, impostura a atins nivelul cel mai înalt, mereu imposibil de imaginat înainte de a se produce. Și tot ca de atîtea alte ori, adevărul refuzat de istoria politică își află forma de exprimare în imaginar. Dacă nu mai e nimic de așteptat de la rapoartele Parlamentului (Sergiu Nicolaescu a reușit să compromită definitiv inițiativa încă din prima legislatură), aștem, în șase ani de la Revoluție, posesorii celei mai însemnate replici ficționale care s-a putut da misticării din Decembrie: filmul lui Stere Gulea, *Stare de fapt*. Scenariul, care relatează istoria unei asistente medicale acuzată de a fi sustras medicamente din pachetele primite ca ajutoare, e inspirat dintr-un caz real, de care aprobe că nu ne mai aminteam. Dar realitatea substanțială a filmului stă

mai puțin în coincidența (aproximativă totuși) cu istoria reală, cît în luminarea unui adevăr îngropat în intimitatea faptelor. Filmul lui Stere Gulea este raportul cel mai exact care a fost pînă acum alcătuit despre Revoluția română. Este un raport despre *confuzia rolurilor*. Protagonista, asistentă medicală, este martora asasinării în spital a unui grup de răniți în noaptea de 21 spre 22 Decembrie și a falsificării diagnosticelor. Pentru că refuză să tacă, de-

care nu va fi crezut niciodată, deoarece și-a pierdut credibilitatea. Și toate acestea devin cu puțință și din cauza unei complicități mult mai largi, aceea a colaborărilor și tăcerilor lașe. Confuzia este cu atît mai dureroasă cu cît nu lasă nimic imaculat: iubirea e substituită de viol, iar pruncul nou născut – simbol convențional al speranței regăsite – e aici rodul acuplării violente dintre victimă și călău. Lumea post-revoluționară devine astfel atît de intim legată de vină, încît adevărul întreg are puține șanse să fie rostit. Rezultatul este tragic: *Stare de fapt* e povestea celui care nu poate mărturisi adevărul deoarece nimeni nu mai vrea să-l asculte.

Am regăsit în filmul lui Stere Gulea starea aceea apăsaătoare de spirit pe care cei lucizi au trăit-o după zilele din Decembrie 1989. Exasperarea celui care nu poate spune ceea ce a văzut și a înțelese pentru că ceilalți sînt fie otrăviți de suspiciune, fie sînt pur și simplu orbiți de entuziasmul lor. Lumea românească s-a împărțit de atunci în două: cei care au încercat să spună sau să afle adevărul și cei care l-au ascuns sau au fost, fără să știe, complicii perpetuării confuziei. Iată însă o disociere care e doar teoretic posibilă. În planul vieții reale, confuzia premeditată la început s-a răspîndit atît de mult în țesutul social, încît astăzi, după șase ani, a devenit posibil ca cei care pretind adevărul și pedepsirea vinovaților să fie chiar agenții reabilitării vechiului regim. Rolurile sînt mereu confundate.

HORATIU PEPINE

Confuzia rolurilor

vine victima unei odioase înscenări, cu complicitatea unor personaje însemnate în ierarhia noii puteri politice. Scopul este ștergerea urmelor, iar procedeul ales este crearea unei totale confuzii. Revoluționarul trece drept terorist și teroristul drept revoluționar, victima trece drept călău și călăul drept victimă. Nimic nu mai este sigur, iar suspiciunea devine armă oarbă în mîinile noilor potențai. Nimeni nu mai știe adevărul, în afară de martorul

Pe marginea unei reviste

Locuiesc în Statele Unite, în orașul Columbia, statul Maryland, la mică distanță de Washington. Sunt abonant la revista „22”, pe care o primesc, grație poștei, cu o întârziere neprevizibilă. Acest lucru nu mă deranjează, deoarece citesc revista nu pentru actualități, ci pentru componentele ei „atemporale”: lucrările politice și sociale, articolele de artă, ultima pagină, măiestritele recenzii de carte. În ultima vreme, mi-am format un obicei: las mai multe numere să se adune și le citesc în bloc, într-un moment liber, sâmbăta sau duminica.

Săptămîna trecută, am fost cu fata mea de 17 ani într-o călătorie de câteva zile în căutare de facultăți. (Seleționarea unei facultăți în Statele Unite reprezintă un proces cit se poate de serios și epuizant, în principal datorită ofertei foarte mari.) Fata mea urma să-și petreacă cele câteva nopți în cămine de studenți, iar eu la hotel; drept care m-am trezit cu o suită de seri solitare dedicate lecturii. Cu această ocazie, în numărul 36, din 6-12 septembrie, am citit un eseu de o vibrație deosebită, denumit „Marcel Amaru” de Emil Hurezeanu.

De la început, vreau să îmi exprim regretul pentru această reacție intrinsecă. Pentru cei care nu-și mai amintesc articolul, sau care nu l-au citit, e vorba de tineretul românesc, în proporții îngrijorătoare, dorește să plece din țară. Autorul, în mod normal, deplînge acest fenomen și-l plasează, cu două fraze excelente, pe seama deznădejiilor: „Sub Ceaușescu se fugea pentru că lucrurile păreau împietrite într-o imposibilitate mortală a schimbării. Acum, după o rază de speranță și un scîncet de libertate, pentru că imposibilitatea schimbării este, în ciuda schimbărilor, confirmată”. Viața celor care pleacă rămîne grea, de multe ori nesigură, și rezultă într-o gamă de munci fizice uneori umiltoare. Tinerii își pierd „iluziile în legătură cu Occidentul”, dar și încrederea în orice salvare. În România, eseele prezintă cazul unui român care, aparent disperat, a murit servind în Legiunea Străină.

Ca emigrant, acest articol m-a atins drept la inimă. Tema plecării de acasă, a fricilor și negreștelor, a serilor cu ploaie mărunță, a speranțelor, nu-mi este străină. Da, m-am spus eu, iată pe cineva care cunoaște. Cineva care scrie bine, cu sensibilitate și dragoste. Am pus deoparte revista, am vizitat facultățile pe care le aveam de vizitat și m-am întors în Columbia.

Esul nu mi-a dat pace. M-am gîndit la el ore la rînd: conținea evident adevărul... și totuși...

Era trist; mai mult decît trist, pesimist. Un strigăt de pe un meleag ale cărui realități sînt atît de nedrept opresive încît soarele nu mai răzbate și copiii, care cum apucă, fug de acasă. Occidentul le întoarce spatele (lesne de înțeles), iar guvernul local, angrenat în ineficiențe și corupție, se prefăce că plouă (din fericire).

Mi-am amintit filmul „Stejarul” - era la fel de lipsit de speranță.

Oare așa să fie? Oure nu se pot interpreta lucrurile, privi altfel, căuta un fir de lumină?

Imigrația e grea, dar mulți dintre cei care pleacă reușesc - de altfel, cei mai mulți. Numai în zona Washingtonului cunosc zeci de familii bine așezate la casele lor, făcîndu-și meseriile la un nivel care nu ar fi fost posibil în țară și petrecîndu-și concediile în lo-

curi extravagante. Ca ei mai există români la New York, la Los Angeles, la Paris, în Israel, în Australia.

Esul citează ziarul *Le Monde*, care notează că, în 1993, 25% din tinerii de peste 15 ani declarau că vor să emigreze. Fără îndoială, e o cifră care dă de gîndit. Dar în același timp reflectă o schimbare. Pe vremea cînd plecam eu (1974), ziarul *Le Monde* era în România o raritate citită și citată numai la case și zile mari. Nici vorbă să intervieveze populația. Și chiar dacă ar fi făcut-o, care ar fi fost șansa ca cineva să declare cu curaj adevărul? Această libertate, pe de o parte a ziarului francez de a se mișca nestînjinit prin România, pe de alta a tînarului român de a-și exprima intențiile (sau vizele), trebuie salutate. În același timp, bănuiesc că astăzi (ca și pe vremea mea) a pleca din România nu e numai o dorință, ci și o modă și că mulți dintre tineri se fălesc numai.

Ajunși de partea cealaltă, tinerii „pictează, sînt chelneri, cîntă la violoncel, cumpără și vînd automobile, îngrijesc bătrîni în azile”. În eseu, această enumerare de activități este făcută pe un ton trist, de parcă ar reprezenta ocupațiile unei generații înfrînte. Mie mi se pare minunată, în varietate și capacitate de adaptare. Uite-i pe copiii noștri care, pe meșaguri străine, se zbat și se descurcă. Și ce e rău să cîntă la violoncel (chiar și în metrou) sau să vinzi automobile? (Fata mea, care la anul o să meargă la facultate, seara, după școală, lucrează la un magazin, unde taie și vinde stofe. Sînt mîndru de ea, nu mi-e rușine.)

Stau și mă întreb: sînt acești tineri plecați oameni de geniu, a căror contribuție valoroasă se pierde pentru că lucrează o vreme în condiții vitrege? Nu-mi vine să cred. Iar dacă sînt, de ce să nu ne bucurăm pentru ei, căci mai devreme sau mai tîrziu vor ajunge să lucreze la cele mai avansate nivele tehnologice și își vor mări eficacitatea. Iar dacă nu sînt genii și ar rămîne acasă, chiar în condițiile unei Românii normale, nu ar face probabil tot aceste lucruri?

Cei care pleacă vor reuși să sfîrșim o anomalie economică, după care într-o parte a globului se cîștigă de o sută de ori mai bine pentru aceeași muncă dect în alta. Și vor strînge ceva bani. Și vor învăța meserie. Și vor trimite pachete acasă. Și vor face investiții în România. Și se vor întoarce și apuca de politică. Și vor face traduceri. Sau vor deveni celebri și vor răspîndi numele României, ca Eliade, Brăncuși sau Codrescu.

Și de ce să privim plecarea ca pe o traumă? Co-ma-lu lucru e să fii plecat acum, cînd un zbor de la New York la București se face în nouă ore fără escale și costă 500 de dolari dus-întors (adică în jur de o zecime dintr-un salariu american rezonabil)? Cînd poți să fii legat de prietenii de acasă prin Internet? Cînd mai tot omul are la îndemînă un fax, iar o convorbire telefonică internațională e mai puțin de un dolar minutul?

În lumen de azi, care devine din ce în ce mai mică, cei care pleacă asigură înscrisura României pe glob. Ca europenii în Piața Comună, ca americanii pe întreg continentul american, ca japonezii, ca indienii, oamenii se mută de colo-colo cu o ușurință de nedescris. Aseară, la televizor, am auzit că americanul mediu se mută în viață de unsprezece ori.

Atunci de ce este rău că pleacă? Ce este rău cu inițiativa, spiritul de aventură, dorința de a vedea? Evident, ar-

ticolul e mult prea simțit ca să invoce argumentul absurd, des auzit în urmă cu sece ani, că statul a investit bani în învățămîntul fugărilor. Evident, România, pe undeva, se goleşte, dar o țară e o țară și va supraviețui.

Ceas ce e rău e că cei care pleacă o fac în afara unui sistem. Ceea ce înseamnă că pornesc de la început cu lanțuri la picioare. Ei nu emigrează, ci fug. Dacă tinerii aștia tot vor să plece, oare nu e cazul ca noi, cei care știm, să fim o dată mai puțin miortici, să dăm o dată dovadă de pragmatism și să le oferim din experiența noastră? Să le arătăm, fie și de la distanță, cheia cu care ar putea să-și desfășoare lanțurile? O serie de articole, un dialog, un nou punct de vedere sau o prezentare de fapte, cit de mult ar putea ajuta!

Cînd am plecat eu în America a existat un sistem: sistemul țării a treia și a azilului politic automat, prin care se garanta dreptul de muncă. Astăzi există alte sisteme, uneori ascunse, alteori complicate. Dar există. Trebuie să cunoști limba, să știi legile, să ai o meserie care se caută și chiar să fii dispus, pentru o vreme, să faci orice. Lucrurile se schimbă tot timpul și depind de la țară la țară, dar, încă o dată, ceea ce trebuie să facem pentru tinerii noștri, în loc să-i deplîngem, este să-i învățăm.

Tudor Alexander, 28 noiembrie 1995

Doamnei Gabriela Adameșteanu, redactor-șef
Budapesta, 7 dec. 1995

Doamnă,
Am citit în revista dumneavoastră un articol care pune în discuție într-o manieră stupidă activitatea directorului Centrului Cultural Francez din Cluj, domnul Matthieu Royet.

Nu știu care este adevărata motivație a unei asemenea calomnii, totuși nu am putut să mă abțin să nu-i trimt domnului director o scrisoare prin care să îl asigur de sprijinul meu, bazîndu-mă pe calitatea activității culturale și pedagogice pentru care el își asumă responsabilitatea, împreună cu un personal de o competență și un devotament ce ar putea servi drept model multor instituții culturale și universitare românești. Eu sînt în măsură să judec această activitate, deoarece predau la Universitatea Babeș-Bolyai din primăvara anului 1991. Nu este vorba nicidecum de solidaritate franceză, ci de a vă aminti că discursul democratic ce disimulează o calomnie superată de nu știu ce clientelism aparține unor moravuri ale trecutului contra cărora revista dumneavoastră pretinde că luptă. De aceea, vă rog să aveți amabilitatea să publicați la pagina „Curier” scrisoarea pe care i-am adresat-o domnului Royet, însoțită de aceasta, ca introducere. Consider că este exercițiul minim al unui răspuns democratic.

Vă rog să primiți, doamnă, expresia sentimentelor mele de respect.

Domnului Matthieu Royet, director al Centrului Cultural Francez din Cluj
Budapesta, 4 dec. 1995

Domnule director,

După ce am citit în unul din ultimele numere ale săptămînalului românesc „22” articolul, semnnd de un obscur intelectual, care pune în discuție valoarea și eficacitatea activității dumneavoastră profesionale desfăș-

surată la Cluj, țin, prin această scrisoare, să vă asigur de sprijinul meu.

Țin, de asemenea, să subliniez că Centrul Cultural Francez din Cluj joacă un rol important în a asigura propagarea culturii franceze atît în oraș, dar și, prin extensie, în toată Transilvania Centrală. În afară de spectacolele muzicale și teatrale pe care le oferiți în oraș, trebuie să fie lăudată activitatea pedagogică a Centrului, mai ales cursurile de franceză predate. În plus, trebuie să insist asupra activității bibliotecii, care joacă un rol esențial în viața intelectuală și universitară a orașului. Aceasta nu numai datorită fondurilor sale, atît de rapid organizate în timpul conducerii dumneavoastră și a predecesorului dumneavoastră, ci și datorită varietății temelor oferite publicului și mai ales a ceea ce se găsește efectiv în cadrul ei - în afară de opere franțuzești, traduceri în franceză a operelor cardinale ale științelor umane și ale filozofiei contemporane germane, engleze, americane, italiene, care propun astfel diverse aspecte ale gîndirii occidentale prin intermediul limbii noastre. Și, cum să uităm, bogăția mediatei care face din ea unul dintre poli culturali cei mai căutați din Cluj.

În sfîrșit, nu voi omite calitatea personalului dumneavoastră, competența și amabilitatea sa, ce permite studenților - și profesorilor printre care mă număr - să profite pe larg de acest material documentar fără de care ar fi imposibil să se încerce reformarea învățămîntului universitar, dacă nu s-ar putea oferi studenților posibilitatea de a se confrunta direct cu operele pe care noi le comentăm în curs; și, în privința aceasta, mă gîndesc la Master-ul de filozofie franco-român la care particip alături de eminenți colegi francezi.

Pentru toate aceste motive, vă rog să acceptați, domnule director, solidaritatea mea față de activitatea dumneavoastră de la Cluj, care servește culturii franceze prin multiplele ei fațete.

Claude Karnoouh

(Traducere de Cezar Paul-Bădescu)

IMPORTANT PREȚURI NOI LA ABONAMENTELE TRIMESTRIALE

8% 6.000 lei cu expediere prin poștă

15% 5.500 lei cu ridicare de la redacție

SPECIAL pentru pensionari, cadre didactice, elevi, studenți, foști deținuți politici și veterani de război:

30% 4.500 lei cu expediere prin poștă

40% 4.000 lei cu ridicare de la redacție

Cei interesați sînt rugați să expedieze prin mandat poștal suma corespunzătoare, pe adresa: Revista „22”, cont 4510353 BCR Filiala sector 1, Calea Victoriei nr. 155, bl. DI, București. Adevăritele (talon de pensie, adeverințe școlare etc.), valabile un an, se expediază pe adresa: Revista „22” Calea Victoriei 120, sector 1, București, cu specificația pentru Serviciul de Distribuție.

Abonamentele se pot achita și la sediul redacției.

Abonamentele cu reducere sînt sponsorizate de Asociația EST-LIBERTES

ANDREI CORNEA

„Grila directă“

Zilele trecute, „tema“ reinvierii legionarismului a reîntrat în discuția publică printr-o declarație a președintelui Iliescu, asociată cu primirea la acesta a reprezentanților organizațiilor antifasciste și după ce raportul SRI vorbea despre resurecția mișcărilor de extremă dreaptă. Drept răspuns, mai multe mișcări legionare au adresat o scrisoare deschisă d-lui Măgureanu, protestînd împotriva atimulării lor extremismului politic și fascismului și susținînd că ele continuă să fie calomniate de „atingerile internaționale“.

Ca întotdeauna în asemenea situații, problema comentatorului este de a ști care este „grila“ recomandabilă, necesară decodării semnificației evenimentelor. Trebuie folosită „grila directă“ și admis că evenimentele sînt, măcar în linii mari, ceea ce ele vor să pară a fi? Ori e preferabilă utilizarea unei „grile inverse“, introducerea „principiului diversionismului“ și decodarea răsturnată a vorbelor și a acțiunilor?

Sînt destule motive ce plează pentru lectura în „grilă inversă“. Situația economică este dificilă și mai ales instabilă; inflația, oprită un timp, și-a reluat din nou cursul amenințător; programul de privatizare se dovedește a fi un eșec, deoarece subscrierea cupoanelor a rămas la un nivel foarte scăzut; iar a demonstrat din nou precaritatea infrastructurilor noastre. Mai mult, nici pe plan extern nu s-a progresat prea mult în ultimul timp: negocierea tratatului cu Ungaria încheiată, în pofida ofertei d-lui Iliescu privitoare la „reconcilierea istorică“, încheierea unui tratat cu Ucraina pare deocamdată imposibilă, relațiile cu Moldova rămîn reci. E momentul, așadar – se poate spune –, al unei „diversioni“. „Tema legionară“ tinde să creeze o țintă falsă, asupra căreia o Opoziție în restructurare și în căutare de sine va fi extrem de tentată să tragă o muniție ce ar fi fost utilizată cu mai mult folos, îndreptată fiind asupra unor alte obiective. Într-adevăr, s-ar putea ca Puterea să fi voit a obliga Opoziția să acționeze încă o dată în sprijinul de joc al polemicii anticomuniste și al denunțării simpatizilor de stînga ale guvernanților, în loc să-și concentreze tirul asupra temelor mult mai populare ale corupției sau inflației.

Cu toate acestea, nici lectura în „grilă directă“ nu este chiar atât de inacceptabilă. Fiindcă s-ar putea afirma că, deși Puterea are destule interese tactice să relanseze tocmai acum tema resurgenței legionare, există și un substrat real al fenomenului, care nu poate fi neglijat. Nu trebuie, din acest punct de vedere, uitat că, deși esența contestației din Piața Universității din 1990 nu avea de-a face cu mișcarea legionară, așa cum au pretins la vremea respectivă autoritățile, totuși Marian Munteanu, aplaudat și adorat de întreaga Opoziție, a ajuns, nu mult timp după înăbușirea contestației, conducătorul primei mișcări neolegionare postdecembriste.

Există, pe de altă parte, și astăzi destule grupușcule și publicații legionare sau de extremă dreaptă, există o anumită propagandă legionară în unele licee sau în unele facultăți. Constătuie acest fapt, în sine, un motiv de îngrijorare? Probabil că nu – și, în orice caz, pericolul este mult mai mic decît cel pe care îl reprezintă diferitele formațiuni național-comuniste. Și totuși:

Dacă nu legionarismul ca atare reprezintă un pericol, în schimb diseminarea largă a unor idei naționaliste, sovine, antioccidentale și chiar de extremă dreaptă e un fenomen, după părerea mea, ce ar trebui să preocupe. (Mă tem că nu aceasta îl preocupă pe președintele Iliescu.) Un anumit tip de ortodoxism primar cîștigă mereu teren în unele medii de comunicare, dar și în legislație; secularismul este combătut chiar de publicații ale Opoziției democratice, precum *România liberă*. *Evenimentul zilei*, cu ocazia înfringerii echipei de fotbal a României de către Franța, se exprima grobian și sovina la adresa francezilor: „Fir-ați ai dracului cu melcii voștri cu tot!“ Nu-mai sport? Deputații țărăniști împreună cu cei din PRM au votat contra amendării Codului penal, deoarece acesta abandona pedepsirea homosexualilor, inovație legislativă ce reprezenta o aliniere la principiile europene. Nu a trecut un an de cînd aproape întreaga clasă politică a respins Recomandarea 1.201 a Consiliului European. Convenția Democratică, din convingere sau din calcul electoral, a adoptat o retorică naționalistă și s-a despărțit de UDMR. Obsesia naționalistă antimaghiară generală a condus, atunci cînd s-a votat Legea învățămîntului, la adoptarea unei legi defectuoase, care, trei luni după promulgare, trebuia amendată. O propagandă naționalistă nici măcar subtilă se revărsă masiv la cele mai importante programe ale televiziunii naționale, dar mi se pare destul de îngrijorător și faptul că, de exemplu, nu altundeva decît în *România literară*, un Mihai Stoian propune reabilitarea marelui Antonescu.

Fără îndoială, există nuanțe și am greși grav dacă le-am neglija. Între neolegionari și reprezentanți unor partide democratice distanța este mare, chiar dacă – evident, în mod diversionist – Puterea încearcă uneori să o reducă. Dar nu se poate contesta o încălzire generală a motoarelor în direcția naționalismului, în pofida nuanțelor. Nu se poate ignora apariția unei „conștiințe“ în această direcție între „vechii“ naționaliști din arcul guvernamental și „noii“ naționaliști ai Opoziției. De fapt, dacă există o resurrecție a legionarismului, ea nu este decît un vîrf, poate redus ca proporții, dar al unui aisberg naționalist de cu totul alte dimensiuni.

Atunci cînd pentru Octavian Paler – așa cum se poate vedea din mai multe numere din „22“ – adevății inconditionali ai occidentalizării României, precum Gabriel Andreescu, sînt numiți „europeni de nicăieri“, al de ce să căzi pe gînduri. Vechea acuză de dreapta adusă dintotdeauna liberalilor, reformatoilor și pro-occidentalilor că nu au „țară“, nici „rădăcini“ și nici sentimente patriotice, că sînt „cosmopoliti“ reapare aici, într-o formă mai atenuată, desigur, dar reapare. La Octavian Paler avem de-a face, deocamdată, cu o polemică elegantă; dar mă tem că alte condeie, mai rudimentare, vor trece (ori au și trecut) la denunțul „europenilor de nicăieri“, apoi la citarea lor înaintea „tribunaletor naționale“. Care este finalul unor asemenea evoluții e ușor de prezis, fără nici un fel de „grilă“.

MARȚI 5 DEC.

● UDMR prezintă o listă a revendicărilor

La Episcopia Unitariană din Cluj, UDMR a lansat volumul *Ne cerem ce se cuvine*, care cuprinde lista proprietăților comunității maghiare confiscate în ultimii 70 de ani. Conform UDMR, prin reforma agrară din 1921 au fost confiscate 80% din cele 180.000 ha ale bisericilor maghiare tradiționale, iar prin Hotărîrea Guvernului nr. 160/1948 s-au confiscat și 1.041 școli, 28 internate, 17 spitale, 1.760 case parohiale, 62 imobile monumente istorice și două palate.

MIERCURI 6 DEC.

● Ministrul Chiuzbaian va sesiza Parchetul împotriva României Mari

Ministrul de Justiție, Gavril Iosif Chiuzbaian, va înainta Parchetului General o plîngere penală pentru „ofensă adusă autorității“, deoarece în revista *România Mare* a fost calificat ca „francmason, jidan, evreu și armean“.

● Armata are mare nevoie de bani

Reprezentanți ai Ministerului Apărării au discutat la Comisia de Apărare a Camerei Deputaților bugetul alocat pe 1996, reînvedind că armata țării nu poate asigura întreținerea și utilizarea tehnicii operative decît în proporție de 40%. Comisia va înainta propunerea ca bugetul MApN să fie suplimentat cu 600 miliarde lei, lucru care va fi realizat din finanțare externă.

● România protestează împotriva pretențiilor Ucrainei

Ministerul român de Externe a protestat împotriva intențiilor Ucrainei de a extinde asupra apele teritoriale la o distanță de 12 mile marine în jurul Insulei Șerpilor. Teodor Meleșcanu a declarat că, la rigorare, s-ar putea adresa Curții Internaționale de Justiție de la Haga. După o lungă perioadă istorică în care Insula Șerpilor a aparținut succesiv celor care dețineau Gurile Dunării, România cîștigă dreptul asupra insulei din Marea Neagră în 1878, după Războiul de Independență. Tratatul de pace de la Paris din 1947 confirmă încă o dată dreptul României asupra insulei. În 1948, Petru Groza a cedat însă Insula Șerpilor URSS-ului, printr-un protocol încheiat cu ministrul de Externe sovietic V. Molotov, în care se ignoră prevederile Tratatului de pace de la Paris. Actualmente, insula aparține Ucrainei, ca succesoră a statului sovietic.

JOI 7 DEC.

● Ungaria va răspunde apelului de reconciliere

Secretarul de stat ungar însărcinat cu protecția minorităților, Tabajdi Csaba, a

declarat că Ungaria este pregătită să răspundă pînă la 15 decembrie la apelul pentru reconciliere istorică lansat de România. Partea ungară este critică la adresa propunerilor românești privind tratamentul aplicat minorităților.

● CDR interzice membrilor săi participarea la fenomenul corupției

Comitetul Executiv al CDR declară că nu va permite reprezentanților săi să participe sau să colaboreze la acte de corupție. Decizia CDR a fost motivată de faptul că liderul PNL-CD, Nicolae Cerveni, este avocatul unui notoriu traficant de origine arabă.

● Președinția respinge pretențiile UDMR

Parlamentul de cuvînt al președinției a calificat drept aberante revendicările bisericilor maghiare de retrocedare a 180.000 ha, care le aparțineau la 1921, înaintea reformei agrare.

VINERI 8 DEC.

● Reacția Kievului privind Insula Șerpilor

„Apelul unilateral al României la Curtea Internațională de Justiție în ceea ce privește Insula Șerpilor va fi apreciat de Ucraina ca o emisie oficială de pretenții teritoriale față de ea“, a declarat Iuri Sergheev, directorul Direcției de presă a MAE al Ucrainei. Kievul consideră că această chestiune a fost rezolvată în 1961, o dată cu încheierea Tratatului româno-sovietic.

LUNI 11 DEC.

● PNTCD nu se opune candidaturii lui Rațiu

Vicepreședintele PNTCD, Ion Rațiu, și-a reafirmat în fața conducerii PNTCD intenția de a candida la președinția României. Președintele interimar Ion Diaconescu a arătat că PNTCD nu se opune candidaturii lui Rațiu, dar îl va sprijini în continuare pe Emil Constantinescu.

● C.V. Tudor atacă furibund instituțiile statului

Sub titlul „Acuz justitia postdecembristă de crime împotriva poporului român“, liderul PRM, C.V. Tudor, adresează o scrisoare deschisă președintelui Curții Supreme de Justiție, Tudor. El acuză pe președintele Iliescu și pe directorul SRI de ucidera lui Ceaușescu și de complicitate morală la asasinarea a peste 1.000 de oameni în timpul Revoluției.

Rubrică realizată de MARIAN CHIRIAC

Din numerele viitoare

- Editorial: Gabriela Adameșteanu
- Masă rotundă la GDS: Legoa învățămîntului, studenții, Solidaritatea Universitară și Emil Constantinescu
- Ileana Mălăncioiu: „Un viscol de altădată“
- Octavian Paler: „Între naționalismul de groță și «europenii» de nicăieri“ (6)
- Alexandru Paleologu: „Despre irelevanță“ (răspuns lui Gabriel Andreescu – „Octavian Paler, Alexandru Paleologu și spinoasa problemă a naționalismului“)
- Interviu cu Ana Șincsei despre manifestațiile studentești din 24–25 decembrie 1968
- Daniel Dăianu: „Geopolitica în Europa“
- Andrei Cornea: „Naționalism și infamie“
- Aurelian Crăița: Despre patriotism și naționalism
- Mihai Korne: „Coerență, consecvență, curaj“
- Cronică literară a lui Dan C. Mihăilescu: Liviu Antonescu – „Jurnal din anii cumei“

- Interviu cu ambasadorul Statelor Unite, Alfred Moses, și ambasadorul Franței, Bernard Boyer
- Discuție în jurul cărții lui S. Dumian „Fals tratat despre psihologia succesului“ (Mihai Șora, Gabriel Dimisianu, Doina Uricariu, Cristian Tudor Popescu, George Preteanu)
- Gabriel Andreescu: Recenzie de carte (Adrian Thatcher – „O teologie creștină a sexualității“)
- Serban Orescu: „Cîteva observații pe marginea Constituției României“
- Secolul 20 despre cultura Egiptului
- Hari Koller: Mit, cultură, societate
- Manualele școlare (2): Interviu cu Marina Ghioc
- Haller Istvan: Este sau nu Religia o materie obligatorie în școli?
- Bogdan-Alexandru Geană: Orb pentru 45 de minute la Budapesta
- Recenzie despre ultima carte a lui Andrei Codrescu – „The Blood Countess“
- Ernest Latham despre cartea Irinei Livezeanu „Politica culturală în România Mare“, Fragment din cartea Irinei Livezeanu (Consensul naționalist)
- Despre adopții – anchetă

Băncile nu chiar private din România

Pare să fi fost tranșat conflictul – care începe de mai mult timp, dar care devenise deja incendiar de citeva săptămâni – între cele două principale tabere aflate în luptă pentru controlul băncii „Dacia Felix”, cea mai importantă bancă privată din România. Doar „pare” să fi fost tranșat, pentru că tabăra învinsă – cea a cetățeanului francez de origine română Sever Mureșan, om de afaceri multimilionar în dolari, patron al Turneului de tenis de la București (pe care l-a introdus în circuitul internațional) – s-a declarat pierzătoare doar a unei bătălii, nu și a războiului, lăsând a se înțelege că marea înfruntare abia va veni.

Mai multe tlcuri ale afacerii pot fi desprinse pe baza celor citeva lucruri care sînt certe. Lucruri care nu se deosebesc aproape cu nimic de cele care au constituit simbul celuilalt mare conflict ce a zguduit cu citeva luni în urmă o altă bancă privată din România: Credit Bank.

Se dovedește că cel puțin unele din băncile private din România nu sînt tocmai private. Aceasta pentru simplul motiv că problema înființării unei bănci private nu este mobilizarea sumelor necesare pentru constituirea capitalului, deși nu chiar o bagatelă. Oricum, o bancă nu poate funcționa doar pe baza capitalului propriu, care reprezintă doar citeva procente din rulajul necesar. Problema esențială este atragerea fondurilor de rulaj care să asigure funcționarea propriu-zisă a băncii. Și un asemenea lucru, ținînd cont de situația

concretă din România, nu se poate rezolva decît prin determinarea citorva regii și mari societăți comerciale cu capital de stat să-și mute conturile sau o parte din conturi în viitoarea bancă. Or, această soluție este dependentă de o decizie politică.

De unde și dependența ulterioară a băncii de intruziunile și interesele politice. Cine nu respectă distribuția convenită a cîrților, legată tocmai de capitalul de stat pus la dispoziție pentru rulaj, riscă să fie eliminat – vezi cazul Marcel Ivan de la Credit Bank, care, prin atragerea de noi investitori, a căutat să treacă în inferioritatea acționarii fondatori. Dacă însă redistribuirea cîrților se face sub palaria forței politice guvernante, mișcarea este tolerată, chiar dacă reprezintă o nereușită financiară – vezi cazul Ioan Sima, responsabil direct, ca președinte, de gestiunea hazardată a băncii „Dacia Felix”, dar PDSR-ist și încă răpit de la PUNR.

Dominate de politică și nu de rațiuni strict economice și trăind prioritar din vehicularea unor capitaluri de stat, băncile nu chiar private din România nu numai că funcționează în mare măsură în sistem clientelar, dar imprumută toate metehnele capitalului de stat. Așa cum băncile de stat creditează, la ordin, pe considerente politice și nu doar pe criterii economice, atîtea și atîtea întreprinderi de stat neperformante, fără să se raporteze strict la normele de prudență financiară, tot așa marii clienți ai băncilor nu tocmai private din România sînt importanți clienți economici

ai puterii politice, față de care, din păcate, prudența bancară șchioapătă rău de tot. Este nu numai inadmisibil, dar chiar și inimaginabil din punct de vedere bancar ca aproape jumătate din creditele aprobate de fostul președinte al Credit Bank să fi fost îndreptate către firme la care acționari erau fie dinsul însuși, fie rude și prieteni ai domniei sale sau ca la „Dacia Felix” d-l Sever Mureșan, unul din principalii acționari, să fie și cel mai mare debitor al băncii, de rambursarea datoriilor căruia depinde restabilirea echilibrului în conturile acesteia.

Evident, dincolo de orice înfruntări cu conotații politice și orice activități suspectate de mită și corupție, atît în cazul Credit Bank cît și în cazul băncii „Dacia Felix” nu s-ar fi ajuns la probleme grave de dezechilibru, solvabilitate și credibilitate dacă nu ar fi existat abateri de la regulile minime ale prudenței bancare în dirijarea creditelor: viabilitatea afacerii creditate, corelarea cu garanțiile oferite de cel imprumutat și, poate mai ales, menținerea unui grad obligatoriu mic de expunere a băncii față de un singur debitor.

În asemenea condiții, problemele apărute în băncile nu chiar private din România sînt tranșate mai degrabă politic decît economic.

La Credit Bank, un aport – de altfel controversat și discutabil – de capital străin urma să modifice repartizarea inițială a intereselor în bancă. Din punct de vedere economic, orice dispută asupra problemei este fără obiect, căci aportul menționat este fictiv și nu poate fi deci luat în considerare. Dar nu neapărat din această cauză s-a decis ca aportul să nu fie avut în vedere, ci mai ales pentru că strica o anumită distribuție a cîrților. Iar cei ce „au montat” financiar aportul nu încețoșează să-l repună pe tapet într-o încercare, evident tot politică, de a nu pierde totuși partida.

La „Dacia Felix” lucrurile sînt chiar caraghioase din punct de vedere economic. D-l Sever Mureșan a reușit să facă banca dependentă de dinsul într-o importantă măsură, atît prin preluarea de către firmele sale a 46% din capitalul social cît și prin datoriile de circa 800 miliarde lei pe care le-a contractat pe lângă bancă. Prin acestea, dinsul încearcă să forțeze schimbarea acelei prevederi din statut care atribuie membrilor fondatori (ce au contribuit fiecare cu circa 30.000 de lei) același număr de voturi cu al celorlalți acționari, indiferent cite miliarde ar fi participarea acestora. Prin chiar contribuția membrilor fondatori, d-l Mureșan nu a obținut – deocamdată cel puțin – cîștig de cauză. Dar, evident, pentru a-l împiedica pe d-l Mureșan să preia economic controlul asupra băncii – sau pe oricine altcineva, care, firesc, va pretinde decizia în schimb participării cu miliarde – nu există decît o soluție politică: aceea de a determina societăți de stat sau societăți particulare de față pentru capitalul de stat să preia banca în custodie, spre a se menține ficțiunea „membrilor fondatori”.

În orice caz, se evidențiază foarte clar de ce băncile nu tocmai private din România ies de sub incidența celei mai constrîngătoare, dar și celei mai onorante dintre regulile nescrie ale lumii bancare: încrederea. În mod normal, bănci care ar fi trecut prin pătaniunile unei Credit Bank sau „Dacia Felix” ar fi fost ca și terminate. Dar în cazul băncilor nu tocmai private din România nu operează neapărat și în ansamblul lor regulile scrise și nescrie ale sistemului bancar. Alimentarea cu resurse de vehiculat ca și retragerea lor avînd resorturi politice, băncile nu chiar private pot, de pildă, să nu fie amenințate de pierderea încrederii. Pentru că nici nu trăiesc din aceasta.

PAUL TUMANIAN

ACCENTE

Ritualul aderării la Putere

Dat fiind că statul totalitar admite exclusiv ideologia oficială, s-ar putea deduce că partidul de guvernămînt – unic – nu are decît funcția de a o consolida pe aceasta, de vreme ce nici nu se pune problema ca vreo altă ideologie să fie acceptată sau măcar tolerată. Așadar, o funcție, s-ar zice, inutilă și deci pur formală. Astfel, aderarea însăși la partidul de guvernămînt (unic) revindică scuza gestului formal, deci superficial și neangajant.

Puterea, în statul totalitar, în speță comunist, nu consideră avantajos să intervină, prin mijloace represive, pentru eliminarea opiniilor și mai ales a atitudinilor contestatatoare sau divergente. O face, evident, în ultimă instanță. Altminteri însă, pentru păstrarea aparenței de democrație, pe care nu încețoșează să o clameze, preferă calea „amiabilă” a unui ritual de aderare/supunere, repetat obsesiv, zilnic, oră de oră dacă e posibil. Din acest ritual nu lipsesc discursurile, în care substanța nu joacă practic nici un rol, aceasta fiind oricum aproape inexistentă; ceea ce contează este prezența fără discontinuitate a discursului, cadrul fastuos în care acesta este rostit, ovățiile, aplauzele prin care individul este obligat să-și afișeze public adesiunea la discurs. Nu lipsesc nici festivitățile, în care, similar, substanța spectacolelor sau evenimentele care le prilejuiesc joacă un rol secundar. Importantă pentru Putere este participarea, cu cît mai umiltoare, cu atît mai dezirabilă, într-o alegorie a anihilării individului, devenit, prin corpul său, atom constitutiv al simbo-

lurilor Puterii de dimensiunea strivitoare a unor stadioane sau bulevarde. Nu lipsesc nici alegerile, cu formalismul lor dezolant și cu scurările lor incredibile de 99,99%, dar nu mai puțin obiecte de cult totalitar. Faimoasa „jimbă de lemn” face și ea parte din ritualul acceptării Puterii, respectiv de acceptarea a individului de către Putere, în timp ce limbajul normal este considerat subversiv. În sfîrșit, nu lipsese – ca o desăvîșire a degradării, printre altele prin însuși sentimentul copleșitor al inutilității aparente – nici jurămîntul de credință; să ne amintim că au fost obligați să-l depună, pe vremea dictaturii regelui Carol al II-lea, funcționarii statului, iar sub dictatura comunistă, toți salariații.

Nici aderarea la partidul de guvernămînt (unic) nu este altceva decît un ritual. Evident, „contractul” între individ și statul totalitar se încheie în acest caz în termeni mai fermi, iar clauzele se referă și la recompense, pe care statul nu se simte obligat să le acorde celor care nu se arată interesați de „contract”; după cum Puterea le rezervă statutul de proșcriși celor ce nu înțeleg să-și onoreze contractul.

În semiotica relației stat totalitar-individ, aderența acestuia din urmă la partidul de guvernămînt (unic) este un semn de obediență emis de individ. Semnificația de compromis, din perspectiva semnatarului, este irelevantă. La fel este și accepțiunea de gest pur formal, de care vorbeam la început. Chiar dacă aderența își creează iluzia că gestul său de acceptare este neangajant, fiind pur formal,

sau dacă, uneori – putem admite –, el își deschide astfel realmente, pe o durată oarecare, o pistă de acțiune, pe cont propriu, în răspărul ideologiei oficiale, din perspectiva Puterii semnalar de aderență este decodat în chip univoc (și corect): obediență necondiționată. Prin „contractul” de obediență intermediat de partidul unic, semnatarul îi recunoaște Puterii dreptul exclusiv de control al opiniilor (cel puțin a celor exprimate public) și al actelor sale. Mai grav decît atît, semnatarul devine un fel de rezervist al Puterii – lucru care de obicei îi scapă în momentul cînd ia decizia de a adera –, gata să ia parte, în calitate de combatant, la acțiunile în forță ale Puterii atunci cînd se ivește vreo amenințare la adresa acesteia; sau, eventual, dispus să își asume riscul dezertării.

Recenta Conferința Națională a PDSR nu a făcut altceva decît să consfințească întoarcerea la ritualul aderării la Putere prin intermedierea unui partid, nu unic deocamdată, dar oricum de guvernămînt – manevre pentru întreținerea „condiției fizice” în eventualitatea reconstituirii statului totalitar. Nu trebuie să inducă în eroare aspectul caricatural al ceremoniei desfășurate în „Palatul Republicii”: regimul trecut a demonstrat cu prisosință că nu-i nici o contradicție între caricatural și tragic. (De altfel, cele mai mari orori, de-a lungul istoriei, s-au produs sub semnul caricaturalului.) Ovățiile, imnurile, „asistența se ridică în picioare”, 99,99% – toată recuzita festivităților național-comuniste a fost acoasă de la naftalină și așigată cu ostentație în 24-25 noiembrie, la Conferința Națională a PDSR.

În pofida atacurilor deocamdată eșuate în libertatea de exprimare, statul autoritar există, iar cel totalitar se află în faza de re-„edificare”. Ritualul aderării la Putere este un semnalar. Iar campania de re-înginerare a v.p.-urilor e mai mult decît un semnalar. Este o tristă și dramatică realitate.

Manualele școlare: un proiect pentru viitor

Reforma învățământului este de neconceput în absența unei reforme complete a cărții școlare. Sensibile la dorința României de a investi în educația noilor generații, Banca Mondială și Uniunea Europeană au acordat, pentru Proiectul de reformă a învățământului preuniversitar, două împrumuturi importante: unul de 50 milioane dolari, celălalt de 25 milioane ECU (nerambursabili). Unitatea de Coordonare a Proiectului (UCP) are sarcina de a supraveghea realizarea efectivă a Proiectului, întins pe următorii 5 ani. S-a desfășurat prima licitație. Pentru moment, s-a făcut puțin, și elevii sint nemulțumiți: manualele care circulă sint tot cele vechi, cosmetizate sau prost revizuite. Programa școlară e strivitoare. Intențiile bune se găsesc în faza de proiect plasat în viitor. Editurile declară: lupta a început.

Elevii: manualele – o tristețe; programa – strivitoare

Librăria Editurii Didactice și Pedagogice. Lume destulă. Licenții se pling: „A început anul școlar de o lună de zile și nouă ne lipsesc două manuale importante: româna și istoria pentru clasa a XII-a”. Mihai R. de la Liceul „Ion Neculce” mărturisește: „Manualele! – o tristețe. Anul trecut, manualul de logică ne-a chinat, gândirea mea și a colegilor mei nu a profitat cu nimic de pe urma acelor formule. Anul acesta vom duce o luptă grea cu cel de psihologie – e ininteligibil. Și programa e prea încărcată; la real, din pricina fizicii și a chimiei rămân exigenți cam jumătate din elevii unei clase”. Foarte căutate de către elevii sint manualele de franceză de clasa a V-a, precum și cele de engleză de clasa a V-a și a IX-a – doar că tot tirajul s-a epuizat. „Din manualul de engleză de a IX-a am vîndut peste 2.000 de exemplare într-o lună”, precizează personalul librăriei.

Multe manuale prezintă vicii de fond și formă, de exemplu, manualul de istorie pentru clasa a VII-a, Editura Didactică și Pedagogică, paginile 35, 46, 103, 106: „Istoria de clasa a XII-a nu e un manual, ci un curs universitar. Cit despre cel de psihologie de a X-a, e un dezastru! Autorii uită că se adresează unor elevi care au o programă supraîncărcată, prost gândită”, afirmă Ioan Cosma, tată a doi copii.

Proiectul: un capital de 100 milioane dolari

Domnul Eugen Palade, directorul Unității de Coordonare a Proiectului (UCP), precizează că inițiativa Proiectului a fost luată la sfîrșitul anului 1990 – începutul lui '91; atunci a început negocierile cu Banca Mondială. În acest scop, s-au făcut numeroase studii asupra învățământului românesc, așa cum se prezenta acesta după 1989 – ele stau la baza proiectului final, semnat în decembrie 1993 la Washington de d-l Liviu Maior și de unul din directorii Băncii Mondiale. Împrumutul s-a operat efectiv în 7 octombrie 1994. El însumează 50 milioane de dolari SUA, la care s-a adăugat o contribuție a Guvernului României de 23,5 milioane de dolari. Din Proiectul inițial, două subcomponente, referitoare la învățământul profesional, au fost desprinse și sint finanțate de Uniunea Europeană prin PHARE, care a alocat 25 milioane ECU, nerambursabili – este cea mai mare sumă dăruită de UE unui din statele foste comuniste. D-l Eugen Palade ține să sublinieze faptul că cei aproximativ 100 milioane de dolari sint strict controlați de Banca Mondială, de Ministerul Finanțelor și de Ministerul Învățământului; Curtea de Conturi din minister nu aprobă nici o cheltuială fără acordul Băncii Mondiale. Pentru reforma învățământului superior, Ministerul Învățământului a angajat o negociere separată cu Banca Mondială.

Dar ce prevede, concret, Proiectul? Tot directorul UCP precizează că acesta are două componente – una se referă la conținutul învățământului, cealaltă la finanțarea și managementul educațional. Prima componentă este alcătuită, la rîndul ei, din 5 subcomponente: 1) curriculum; 2) pregătirea profesorilor; 3) evaluare; 4) aprobarea manualelor; 5) standarde ocupationale și evaluare. Subcomponenta curriculum se referă la conținuturile învățământului, la programele școlare privite dintr-o perspectivă mai amplă și presupune rescrierea tuturor programelor de învățămînt pentru clasele I-XII. Potrivit planului întocmit de Consiliul Național, se are în vedere ca pînă la sfîrșitul anului 1997 să se realizeze 254 de noi programe școlare, acoperind eșantionul totalității disciplinelor de cultură generală. Concepția generală este, după cum se afirmă, modernizarea conținutului, decongestionarea programelor și realizarea lor într-o concepție pedagogică modernă. Punctul de plecare sint programele. Pregătirea profesorilor și evaluarea se fac în funcție de ele; și tot în funcție de programe se concep și manualele – interconexiunea este absolută.

Subcomponentele Proiectului sint coordonate de cite un Consiliu Național – avem, cu totul, 4 consilii. Acestea au fost înființate prin ordine ale Ministerului Învățământului și sint compuse din reprezentanți ai ministerului, Institutului de Științe ale Educației, Învățământului superior și Învățământului preuniversitar. În subordinea Consiliului pentru curriculum sint 3 grupe de coordonare, compuse din cite 5 membri; ele se adresează direct grupelor de lucru, care sint tot atitea cite discipline există (52). Grupele de lucru au un anumit grad de autonomie în raport cu structurile Ministerului Învățământului (aprobarea finală aparține ministerului, dar recomandările vin de la Consiliul Național – el are credit total).

Manualele viitorului

Reforma manualelor nu poate fi gîndită separat de tot acest mecanism, deoarece manualul e rezultatul a tot ce s-a făcut pînă atunci, pe diferitele trepte, de la concepție la evaluare, el reflectă progresul realizat. Aproximativ 60% din fondurile Proiectului este destinată subcomponentei manuale; procentul atestă importanța acordată cărții școlare, care se adresează elevilor și profesorilor, dar cu ea vine în contact toată familia – deci impactul social e foarte mare. Manualul trebuie gîndit ca un instrument de lucru, de aceea e importantă rigurozitatea științifică, dar și perspectiva pedagogică. Condiția grahică nu trebuie neglijată – copilul de 6-10 ani are nevoie de un suport activ, de o imagine relevantă pe care să o perceapă; litera, așezarea în pagină trebuie să fie armonioasă și nu să strezeze. Iată cum concepem noi manualul viitorului.

În subordinea Consiliului Național se află aproximativ 12 comisii de specialitate, compuse din profesori ca-

re au rolul de a selecta și aproba manualele. Se urmărește, în primul rînd, introducerea în România a manualelor alternative. În al doilea rînd, se intenționează realizarea acestor manuale prin licitație, iar în al treilea rînd se dorește asigurarea unui număr de manuale corespunzător numărului de elevi, pentru a evita situații precum cele din anul în curs.

Procedura după care se desfășoară licitația este următoarea: Ministerul Învățământului anunță prin UCP concursul-licitație. Se întocmesc documentele și se stabilește o dată limită la care se pot prezenta ofertele; atunci se face deschiderea publică a plicurilor și se anunță prețul, care nu mai poate fi ulterior modificat. Evaluarea are 3 etape: 1) forma (editura care licitează, credibilitatea ei etc.); 2) conținutul (aici intervine Comisia, care analizează conținutul manualelor, fără să știe cine aparțin ofertele); 3) selectarea în funcție de preț. Astfel, se realizează un clasament final, primele trei manuale selectate urmind a fi tipărite. Editurile cîștigătoare tipăresc 1.500 exemplare promoționale; cu acestea se realizează expoziții în toată țara, iar școlile optează pentru unul sau altul din manuale. Opțiunile, însumate de inspectoratele școlare, sint transmise Consiliului Național spre aprobare și UCP. Așa se obține tirajul efectiv – deci au loc, practic, do-

gă evaluări. Ce s-a făcut pînă acum? În 1994 s-a lansat licitația pentru manualele de clasa a II-a (limba română, matematică și științe). Au existat 26 de propuneri, din care au fost selectate 8. Urmează să se tipărească cele 1.500 de exemplare promoționale, pentru care editurile cîștigătoare vor primi echivalentul în lei a 10.000 dolari SUA.

Tipărirea de manuale va fi, în viitor, o afacere profitabilă. Pentru moment, însă, din frica de a nu fi eliminate și dorind să se impună, editurile au pus prețuri foarte mici. S-a lansat licitația pentru manualele de clasa a V-a (7 manuale). Cărțile școlare după care elevii învață în prezent au fost numai puțin cosmetizate, afirmă d-l Eugen Palade, alte revizuite în întregime. „Din păcate – în privința istoriei, de exemplu –, după '90 a apărut tentația de a spune tot ce nu se putea spune înainte. Așa au apărut manualele stufoase, grocice – precum istoria de clasa a XII-a, dar și manualul de psihologie de clasa a X-a. Cit despre cele de științe sociale, avem foarte puțină experiență în domeniu. Stăm mai bine cu cele de limbi străine. De asemenea, trebuie să recunoaștem că în privința manualelor minoritățile sint nedreptățite. Avem probleme – și ele se vor accentua – cu manualele în tiraje mici”.

Concurența dă măsura calității

Domnul Emil Pop, director al Departamentului de Învățămînt preuniversitar din Ministerul Învățămîntului, precizează că pînă acum s-au elaborat programe noi de reformă doar

pentru clasele I, a II-a și a V-a. Pe baza acestora se scot manualele viitorului, prin licitație. În prezent, au apărut doar abecedarul și manualele de română și matematică pentru clasa I; urmează cele 3 manuale pentru clasa a II-a și abia peste 2 ani cele 7 manuale pentru clasa a V-a. Întregul proces se extinde pe o perioadă de 5 ani: „Intenționăm să dăruim învățămîntului din țara noastră manuale alternative (cite trei pentru aceeași disciplină și același an de studiu), considerînd că atingerea unui obiectiv pedagogic se poate face pe mai multe căi, complementare”. Față cu manualele pline de defecte pe care i le arăt, d-l Emil Pop subliniază că licitația va rezolva aceste probleme. Editurile care vor prezenta cărți școlare atît de necorespunzătoare se vor descalifica singure – „și în acest domeniu concurența e măsura calității”, încheie vorbitorul.

Cînd îi arăt manualele cu defecte (pagini ilizibile, imagini imposibile de înțeles, greșeli de redactare), d-l profesor Constantin Floricel, directorul Editurii Didactice și Pedagogice, se încrunță: „Pentru asta, tipografia e vinovată. Elevii care au primit manualele cu vicii de formă sînt la noi, să le schimbăm. Ministerul Învățămîntului alocă editurii o sumă fixă. Dacă vom face doar jumătate din cele 21 de milioane de manuale, cite scoatem noi, în condiții grafice apropiate de cele occidentale, cealaltă jumătate ar rămîne nefăcută, din lipsă de bani. (...) Apoi, să nu se uite: manualele noastre au prețuri modice, 700-800 lei, așa încît în caz de nevoie chiar și familiile nevoiașe le pot cumpăra”. EDP scoate și manualele pentru minorități – carte cu tiraj mic. Iar concluzia e categorică: toate manualele care circulă astăzi în școli sint perfectibile, cu o marjă largă.

La editura ALL, membră a AEP (Asociația Editurilor cu profil Pedagogic), d-na Anca Dumitrescu, director marketing, și d-l Mircea Ștefănescu, secretar AEP, se declară mulțumiți de felul în care s-a desfășurat licitația pentru manualele de clasa a II-a (ALL a cîștigat unul din cele două manuale de științe).

Elaborarea unui manual e o muncă dificilă, de echipă. „Pînă acum nu am primit nici un leu de la UCP. E dificil să stabilești prețul unui manual. Dacă e puțin prea ridicat, pierzi licitația; dacă e puțin prea mic, dai faliment. EDP deține încă monopolul cărții școlare, dar lupta abia a început”, afirmă d-na Anca Dumitrescu.

Doîna Uricariu, directoarea editurii DU Style, intenționează să participe la viitoarea licitație. Iși manifestă, totuși, neliniștea: cei 10.000 de dolari urmează să fie plătiți, potrivit legislației române, în moneda națională. Dar la ce curs: la cel din iulie (cum se intenționează), sau de astăzi? Decalajul dezavantajează enorm editurile. Pe viitor acestea se vor îndrepta spre tipografia din străinătate, pentru a putea primi sumele în valută; piața românească de muncă va primi o jovitură.

De la editura Humanitas, la rîndul ei membră AEP, d-na Dana Papadimitriou ne informază: „Nu am participat pînă acum la licitație pentru că manualele pentru clasele foarte mici nu intră în sfera noastră de interes. Apoi, vom iam să vedem cum se desfășoară concursul. De-acum vom fi prezenți. Am aflat însă abia acum că pentru clasa a V-a se scot la licitație și manualele de limbi străine – acestea ne interesează cu precădere. Vom licita și pentru manualele de filozofie, logică, istorie, educație civică, literatură și limbi străine – deci acelea care se apropie de profilul nostru editorial și vin, cumva, să îl completeze”.

Anchetă realizată de
DIANA TURCONI

Viza pentru Germania

0 zi din viața unui solicitant

Încă din iulie 1995, „22” s-a implicat în problema vizelor pentru români. Tot o dovadă a implicării revistei în această problemă foarte importantă pentru societatea românească, în ansamblul ei, a fost și emisiunea consacrată vizelor pentru Europa realizată de „22” și TELE 7abc în luna septembrie a.c. Redacția „22” a realizat în continuare o bancă de date referitoare la acest subiect și, începând din acest număr, le vom oferi cititorilor noștri un serial.

(GĂBRIELA ADAMEȘTEANU)

Reguli de acordare a vizei

Viza de călătorie în/prin Germania este acordată cetățenilor români de către Ambasada Germaniei la București (str. Rahbat 21 - tel. 01/212.25.80). De la 01.04.1993, cetățenii români domiciliați în județele Brașov, Sibiu, Covasna, Harghita, Mureș, Cluj, Alba, Sălaj, Bistrița-Năsăud, Satu-Mare, Maramureș primesc vize pentru Germania la Consulatul General din Sibiu (str. Hegel 3 - tel. 069/212.759).

La București, regulile de depunere a actelor pentru viza turistică sînt următoarele: 1. Solicitantul (a cărui prezență este, în principiu, absolut obligatorie) se prezintă la căsuța de lemn din fața Ambasadei doar cu pașaportul, pe care se stampilează data cînd poate veni să depună actele. Acestor dată variază în funcție de numărul solicitanților. Serviciul de Vize primind de regulă cam 80-100 cereri/zile (spre exemplu, cei care au venit pe data de 05.09.1995 au fost programați pe data de 25.09.1995). 2. Solicitantul depune actele la data cînd a fost programat. 3. Pentru cazurile de urgență (invitații în interes de serviciu, inclusiv congrese, simpozioane etc.) și vize de tranzit, solicitanții intră direct, fără programare, în ziua cînd se prezintă la Ambasadă, depunînd actele la ghișee speciale. Ambasadă atrage atenția asupra faptului că prelucrarea formularelor de viză necesită cel puțin trei zile. Excepțiile nu sînt posibile din motive tehnice. Pașapoartele o dată predate, trebuie să parcurgă întreaga procedură.

Dacă cererea de viză este respinsă, solicitantul are dreptul să revină la un interviu cu consulul, pentru a i se explica motivele respingerii. Viza acordată este valabilă minimum 3 luni și oferă posesorului dreptul de a călători în oricare din țările spațiului Schengen (Germania, Franța, Spania, Portugalia, Belgia, Olanda, Luxemburg). Un anunț afișat la avizierul din fața Ambasadei informează asupra obligativității - pentru posesorii de viză Schengen - de a avea asupra lor, pe toată durata șederii în spațiul Schengen, copii ale tuturor documentelor anexate cererii de viză, întrucît se efectuează controale atît la intrare cît și în timpul șederii.

Pentru cei care vor călători turistic, în vizită sau tranzit, Serviciul de Vize este deschis numai dimineața, între orele 8.00-12.00. Ultima admitere la Secția de Vize se face la ora 12.00. Numai în cazuri de excepție, atunci cînd se poate dovedi (prin controlul efectuat de angajații pentru securitatea Serviciului de Vize) că pînă la ora 12.00 nu a fost posibil accesul în Secția de Vize, persoanele puse în această situație vor putea fi admise la vize după-amiază, după orele 12.00. Eliberarea pașapoartelor se efectuează tot dimineața, între aceleași ore (8.00-12.00).

Orarul ghișeului de programări (din căsuța de lemn) nu este nicăieri afișat, însă cei care pazează Ambasadă îi informează pe curioși că funcționara „vine după 10.30 și stă pînă e programat și ultimul solicitant”.

Începînd cu ultima decadă a lunii august a.c., oficialitățile germane au stabilit, la acest ghișeu, următoarele priorități: intii persoanele a căror vîrstă depășește 50 de ani, apoi cele din provincie, iar la urmă bucureștenii. Nu se mai respectă, practic, lista întocmită dia-de-dimineată de către oamenii care continuă să vină în fața Ambasadei înainte de răsăritul soarelui, din inerție și neștiind noua rînduială (care nu este nicăieri afișată, aflînd de ea doar cei care se nimeresc în preajma altora dispuși să o facă cunoscută sau cei care li întrebă pe oamenii de ordine). Cele trei categorii de prioritate formează o mulțime compactă, de unde protguard-ul alege la întimplare pașapoartele, verifică datele personale și invită apoi posesorul la ghișeu. Această operațiune durează în medie 1.30-2.00 ore; de obicei, la orele 12.00-12.30 nu mai e nimeni în fața căsuței de lemn, care se închide pînă a doua zi „după 10.30”. Astfel, un bucureștean bine informat poate veni la orele 11.30-11.45 și să-și ia programarea în mai puțin de 15 minute (viza însă - presupunînd că i se acordă - și-o poate lua, conform datelor actuale, numai în 3-4 săptămîni).

La ghișeele de depunere a actelor, situația este diferită: se întocmește o listă cu numele celor programați în ziua respectivă - de data aceasta în ordinea strictă a sosirii la Ambasadă -, listă care se respectă fără incidente. Cel cărora le-a fost respinsă cererea de viză prima dată și care solicită un interviu cu consulul trebuie să aștepte pînă se termină lista celor programați să-și depună actele, apoi - dacă d-l consul totărăște că pot fi primiți - intră, de asemenea în ordinea venirii. Pentru vizele de tranzit, nu se formează - în general - rînd, solicitanții fiind mai puțini și intrînd, practic, direct la ghișeele speciale pentru tranzit.

Printr-o notă de la avizier, Ambasadă anunță că nu întocmește nici o listă de priorități și că nici nu le ia în considerare pe cele întocmite de solicitanți, la intrarea în Ambasadă.

Din păcate, nu există nici un funcționar plătit de Ambasadă spre a da informații suplimentare celor pentru care datele de la avizier nu sînt suficiente (de exemplu, ce alte acte trebuie să prezinte elevii, studenții sau cei care se deplasează în interes de serviciu, la congrese, conferințe, simpozioane, dacă există un tip special de viză destinat jurnaliștilor care vor să meargă în Germania pentru a scrie un reportaj sau pentru a se documenta la fața locului în legătură cu un anumit subiect etc.). Cei care pazează Ambasadă - deși nu cunosc chestiuni de detaliu (cum sînt cele enumerate mai sus) - sînt totuși binevoitori, calmi și corecți față de public. Acesta, însă, nu este totdeauna dispus să accepte regulile de conduită formală impuse de germani (precum nedepășirea banderolei alb-roșu întinse între un stîlp și gardul Ambasadei, marelînd un spațiu convențional protejat etc.).

La porțile unei Germanii bogate, puternice, tot mai seducătoare - deși tot mai puțin primitoare -, românii nu par deloc gata să-și însușească, o dată cu viza occidentală, și spiritul disciplinei stricte, liber asumate, al Occidentului. Ei continuă să se imbulzească crișpați pentru un loc mai în față la ghișeu de programări, lăsînd impresia că această viză e unul din lucrurile capitale ale vieții lor. Și, privindu-le expresia întipărită pe chip, îngrijorată, oșobită, uneori doar smecheră, te întrebă dacă nu cumva viza pentru Occident chiar este - pentru acești oameni - un lucru capital.

MIHNEA CHIUJA, 07.09.1995

Actele necesare:

- Pentru viza de vizită:
1. cererea - perfect lizibilă și integral completată;
  2. pașaportul (valabil numai dacă este semnat sub poză) - cu o valabilitate de minimum 3 luni, începînd cu data planificată pentru întoarcerea în România;
  3. două fotografii tip pașaport;
  4. invitație din Republica Federală Germania:

- a cărei vechime să nu depășească 3 luni;

- care să fie legalizată notarial.

Din legalizare trebuie să rezulte că persoana care a făcut invitația respectivă în Germania s-a legitimat cu un pașaport de călătorie german sau cu un act personal de identitate german; dacă respectiva persoană nu posedă cetățenia germană, trebuie să dețină drept de ședere pe termen lung pe teritoriul Germaniei;

- care să conțină o declarație din care să rezulte că persoana care invită se obligă, conform §84 din legea pentru străini (AuslG), dacă este necesar, să suporte toate cheltuielile legate de călătorie ale invitațului său;

- dovada cu privire la spațiul domiciliului persoanei care face invitația;

- dovada că persoana care face invitația se află într-o situație financiară care să-i permită să asigure întreținerea completă a invitațului pe perioada șederii în Germania;

- invitațiile pe telex sau telefon nu sînt recunoscute.

5. dovada de asigurare de boală pe perioada vizitei, valabilă pentru Republica Federală Germania, cu un procent de 100% acoperire;

6. dovada de angajare (de la patron), dovezi de pensii, șomaj, liber profesionist sau referitoare la efectuarea studiilor, adeverințe de concediu de la patron; pentru persoanele casnice, adeverințe de salariat de la soț/soție, plus copie după certificatul de căsătorie;

7. taxa de viză în DM, conform tarifului afișat (20,- DM).

Tranzit:

1. două fotografii tip pașaport;
2. viza fără de destinație în pașaport;
3. prezentarea biletului de tren, respectiv a biletului de avion pentru țara de destinație (dus-întors), sau - în cazul călătoriei cu autoturismul - prezentarea Cărții Verzi pentru autoturism;
4. dovada de angajare (pentru a dovedi că nu sîntei în poziție de

concediat);

5. taxa de viză în DM, conform tarifului afișat (5,- DM).

Locuri de muncă pe bază de contract:

Aceste cereri pot fi prelucrate numai dacă respectivi contract aprobat este prezentat împreună cu asigurarea obținerii de lucru fie în copie legalizată de către o instituție germană autorizată, fie în original, împreună cu o copie simplă. Nu se acceptă telefaxuri sau orice alte copii.

Invitațiile false

În peste 100 de cazuri, Ambasadă a computerizat datele personale ale celor care au solicitat viza prezentînd astfel de invitații. Aceste persoane nu vor mai primi viza pentru Germania în următorii 10 ani, chiar dacă vor prezenta documente în perfectă regulă.

Cei care, neavînd posibilitatea de a primi o asemenea invitație oficială, doresc totuși să viziteze Germania pe cont propriu, o pot face numai prezentînd Ambasadăi un extras de cont bancar prin care să convingă autoritățile germane că au suficienți bani pentru a suporta cheltuielile impuse de această călătorie.

Taxe (de la 01.03.1994 plătibile numai în DM):

- pînă la 3 luni: 20,- DM;
- peste 3 luni: 40,- DM;
- categorii speciale: 30,- DM;
- tranzit: 5,- DM;
- taxă telex: 1.000 lei;
- copii sub 16 ani: reducere 50% din tarifele de mai sus.

Asigurările medicale pentru Germania

se pot cumpăra de la rulotele staționate în fața Ambasadei. Prețul variază în funcție de lungimea perioadei asigurate și de firma care le intermediază. Astfel, la AIG Romania, pentru 4 zile se plătesc 13.000 lei, pentru 15 zile - 29.000 lei, pentru 30 zile - 42.000 lei, pentru 60 zile - 91.000 lei iar pentru 90 zile - 121.000 lei. La Metropol, prețurile sînt mai mici pentru intervale de timp scurte (sub o lună), dar identice pentru mai mult de 30 zile. Romania Assurance International are un tarif situat între cele două anterioare. Persoanelor de peste 65 ani li se percepe - la toate firmele - o majorare de 100%.

IMPORTANT

Publicăm mai jos lista librărilor din țară în care găsiți în fiecare săptămînă revista „22”

- Arad - C&M Anticariat, Str. Lucian Blaga nr. 2-4, tel. 057/21.77.49
- Bacău - Librăria Humanitas, Str. N. Bălcescu nr. 12, tel. 034/14.80.42
- Brașov - Bibliopolis (în incinta Agenției Teatrale), Str. Republicii nr. 4, tel. 068/14.41.38
- Oradea - Librăria Concordia, Piața Magnoliei, tel. 059/43.68.46, 43.68.47
- Piatra-Neamț - Librăria Humanitas (în incinta Galeriilor de Artă „Lascăr Vorel”), Str. Ștefan cel Mare, tel. 033/21.20.15
- Sibiu - Librăria Humanitas, N. Bălcescu nr. 16, tel. 069/21.14.34
- Tirgu-Mureș - Librăria Humanitas-Palais, Piața Trandafirilor nr. 57, tel. 065/16.78.83

ALEXANDRU ZUB

Reconcilierea națională nu se poate așeza pe uitare

- Interviu realizat de RODICA PALADE -

BIBLIOGRAFIE

Volume: • Mihail Kogălniceanu, *biografie*, București, 1971 • A.D. Xenopol, *biobibliografie*, București, 1973 • Mihail Kogălniceanu *istoric*, Iași, 1974 • Vasile Pârvan, *aflișă cărțurului*, Iași, 1974 • Vasile Pârvan, *biobibliografie*, București, 1975 • *Junimea: implicații istoriografice*, Iași, 1976 • M. Kogălniceanu, *un fondator de la Roumanie moderne*, Bucarest, 1978 • *A scrie și a face istorie*, Iași, 1981 • *L'historigraphie roumaine à l'âge de la synthèse*, A.D. Xenopol, Bucarest, 1983 • *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, București, 1983 • *Biruit-au gândul. Note despre istorismul românesc*, Iași, 1983 • Mihail Kogălniceanu, București, 1984 • *De la istoria critică la criticism*, București, 1985 • *Les dilemmes d'un historien: Vasile Pârvan*, Bucarest, 1985 • *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, 1986 • *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, 1989 • *Istorie și finalitate*, București, 1991 • *Eminescu, glorie istorico-culturale*, Chișinău, 1994 • *În orizontul istoriei*, Iași, 1994 • *La sfârșit de ciclu. Despre impactul Revoluției francoze*, Iași, 1989.

Culegeri de studii și îngrijiri de editură: • A.D. Xenopol, *studii privitoare la viața și opera sa*, București, 1972 (în colaborare) • *Vasile Pârvan, Corespondență și acte*, București, 1973 • *Cuza Vodă - în memoriam*, Iași, 1973 (în colaborare) • M. Kogălniceanu, *Opere, II. Scrieri istorice*, București, 1976 • *Vasile Pârvan, Scrieri*, București, 1981 • *Culture and Society: Structures, Interferences, analogies in the modern Romanian society*, Iași, 1985 • *La Révolution française et les Roumains. Impact, images, interprétations*, Iași, 1989 • *Temps et changement dans l'espace roumain (fragments d'une histoire des conduites temporelles)*, Iași, 1991 • *Cultură și societate, Studii privitoare la trecutul românesc*, București, 1991 • A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană* (coordonare, în curs) • *Vasile Pârvan, Opere* (coordonare, în curs) •

Regimul comunist - o succesiune de îngheturi și dezgheturi

Domnule profesor Alexandru Zub, ați fost invitat de revista „22” și de TELE 7abc la emisiunea „Linia întâi”, ediția de luni 4 decembrie, pentru a discuta despre „Memorialul de la Sighet”. Din păcate, tremul în care veneați de la Iași s-a înzăpezit pe drum, așa încât nu ați mai putut participa la emisiune. Călătoria asta de 15 ore, iarna, nu v-a amintit de alte „călătorii”, din vremea în care erați deținut politic?

Nu m-am gândit atunci la o asemenea comparație, dar ea se poate face, atât în ce privește ansamblul unei experiențe carcerale, cât și un segment sau altul din ea. Ansamblul ar putea fi imaginat, în limită, ca o împotmolire a istoriei, o sinopă dramatică, o încremenire. Analiză foarte lucidă, cu Havel în frunte, sesizau, în 1989, reintrarea în istorie a țării din fostul lagăr sovietic ca o ieșire din înghet. Era un fel de a înțelege istoria ca eveniment, ca normalitate, fiindcă altfel, în perspectivă „durată lungă”, totul este istorie și încremenirea nu e posibilă. De altminteri, propria noastră istorie, sub regimul comunist, a fost o succesiune de înghet și dezghet, a cărei analiză în plan geopolitic și pe tărâm social ar merita tot interesul. În 1990, când impresia intrării în alt ciclu istoric era bine conturată, mă și gândeam la o asemenea perspectivă „criogenetică” în istoria ultimei jumătăți de secol. Pe un plan mai restrâns, aș putea decupa din toată experiența mea carcerală momente ce evocă direct și drastic înghetul, încremenirea trenului într-o stație ruptă de lume sau pe un cîmp nesfârșit de zăpadă. O călătorie lungă, înfrigurată (la propriu), sinuoasă. Încă o metaforă pentru recuperarea acelor ani de silnică reclusiune. De data asta, împotmolirea de la Ploiești, timp de 10 ore, destul pentru a rata emisiunea dedicată „Memorialului de la Sighet”, ar putea fi explicată prin tembelismul unei administrații complet acefale, iresponsabile. Dar nu e numai atât. O asemenea „întimplare” indică, în realitate, lipsa de interes și de respect față de cei care întrețin, cu munca lor, cu iluziile și naivitățile lor, întregul sistem.

O aniversare istorică, plătită cu șase ani de închisoare

Aș vrea să mai zăbovim puțin la anul duminicavostră de detenție, pentru că sineteți un mare istoric și în același timp un om care a trăit din plin experiența carcerală.

Eticheta e discutabilă, dar cred că a trecut deja destul timp de la consumarea experienței mele ca deținut politic pentru a avea și o privire istorică asupra ei. Această experiență a avut loc între anii '58-'64, îndată după eșecul Revoluției maghiare. Terminasem de curând Facultatea de Istorie, la

Iași, eram deja cercetător la un institut de resort, însă condamnarea mea s-a produs pe seama unei activități desfășurate anterior. În ultimul an de studii, am organizat, împreună cu alți colegi, aniversarea unei jumătăți de mileniu de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare: sesiune științifică, evocări literare, pelerinaj la mormintul vovodă. Gestul a fost perceput de regim ca un afront, ca o tendință de a îndruma studențimea spre o altă sferă de valori decît cea impusă sub ocupație. Lucru cu atât mai grav cu cît el avea loc după eșecul Revoluției din Ungaria. Un program de distrugere sistematică a valorilor naționale, de reorientare ideologică, politică, morală a societății românești, după tipicul celei sovietice, era în curs. Nu se mai putea închipi, în primăvara lui 1957, la câteva luni după „experimentul” de la Budapesta, o altă soluție de ieșire decît, eventual, pe calea culturii, prin recuperare progresivă, insidiosă, a valorilor naționale. Este ceea ce am imaginat, împreună cu un grup de colegi de la Istorie și Filologie (A.I. Popescu, M. Brudiu, D. Vacariu etc.), propunînd o întoarcere la valorile proprii, la istorie, la cultivarea limbii, literaturii, artelor. Redescoperăm, în fond, vechi reflexe din epoca regenerării. Trebuie să vă spun, ca o mică paranteză, că a fost o senzație de lași crearea unui simplu taraf de muzică populară, atunci cînd nu mai exista, la posturile de radio sau la manifestări publice, decît muzică sovietică. Voiam să atragem tinerimea spre valorile naționale, să-i oferim ocazii de reflecție asupra identității noastre, asupra valorilor structurante ale culturii și istoriei proprii. Acest comportament a fost sesizat, firește, ca străin de programul regimului și pedepsit ca atare. Știam, aproape de la început, că activitatea noastră va avea consecințe, pentru că am și fost amenințat de mai multe ori. Dacă arestarea s-a produs ceva mai tîrziu (la 6 martie 1958 în ce mă privește), faptul se datorează împrejurării că factorii coercitivi au decis o instrumentalizare „exemplară” a procesului. Era nevoie de un caz, cazul exista (în datele sistemului) și a fost folosit ca atare. S-a văzut aceasta din pregătirea și desfășurarea procesului, ca și din „mediatizarea” lui ulterioară. Era la mijloc o intenție „pedagogică”, menită a pune în gardă noua generație, a preveni pe oricine asupra faptului că regimul e stăpîn pe situație și că nu consimte la concesii. De altminteri, condamnarea noastră, a celor șapte, a avut loc în iulie '58, imediat după modificarea Codului penal, în sensul unei agravări pentru culpele de acest gen, pentru tot ce era manifestare antiregim: agitație împotriva sistemului, subminarea orînduirii de stat etc. Pedepsele de pînă la trei ani erau mărite brusc la zece, iar o mulțime apreciabilă de „contrarevoluționari” începuse a popula închisorile și coloniile de muncă forțată.

La cît ați fost condamnat?

Eu la zece ani, împreună cu încă un coleg, Aurelian Popescu, filolog cu un frumos palmares științific și didactic, care la ultimele alegeri a ajuns în Senat, dar s-a stins din viață curînd după aceea. Alți doi au primit nouă ani, încă doi cîte șapte (observați simetriile), o singură pedeapsă fiind de cinci ani, pentru un coleg ajuns aproape din întîmplare în preajma grupului de inițiativă. Regimul se pregătea pentru o lungă perioadă a măsurilor coercitive de excepție, menite a descuraja, după evenimentele din Ungaria, orice tentativă de solidarizare.

Tot ce facem aparține într-un sens istoriei

Știați la vîrsta aceea că închisorile erau pline?

Nu aveam nici o idee precisă despre gravitatea situației. Asemenea știri erau extrem de segmentare, circuli cu multă discreție, cu teamă, cu precauții de tot felul. Știam prea puțin, însă destul ca să-mi dau seama la ce mă expun.

Cum ați suportat pușcăriia?

Nu știu ce să spun. Șase ani și mai bine de închisoare nu se pot rezuma prin bine sau rău. Au fost perioade teribile în această experiență, altele mai relaxante. În ansamblu, am avut bucuria să cunosc acolo oameni admirabili, pe care altfel nu i-aș fi putut întîlni laolaltă și nu mi-ar fi putut procura acel sentiment de împlinire umană pe care nimic nu l-a mai egalat după aceea. Pe de altă parte, închisoarea este închisoare. Ea a însemnat, pentru mine, mai întîi o ruptură violentă de tot ce făcusem pînă atunci. Eram tînar, activ, energic, aveam proiecte la care țineam mult, visuri, speranțe, așa că ruptura de ele a fost inițial o traumă greu de suportat. Am început să descopăr apoi modalități compensatorii, care să-mi sprijine, ca să zic așa, sistemul de rezistență, echilibrul psihofizic. Am supraviețuit, cred, relativ onorabil, deși împrejurările erau, repet, foarte aspre. E o poveste prea complexă ca să o evoc aici.

Cum privește istoricul această experiență? Ați înglobat-o istoriei?

Nu vreau să-i atribui o atare dimensiune, deși ea ține oricum de istorie - tot ce facem aparține într-un anumit sens istoriei -, de istoria unei comunități care avea nevoie să-și conserve identitatea, să se legitimeze față de altele, să se justifice în durată. Un gest cît de mic de rezistență la anihilare își avea însemnătatea lui. Mi-s-a putut da seama, de-a lungul anilor, că primul meu gest n-a rămas fără ecou. S-a creat chiar o mică legendă pe seama lui, tocmai pentru că evoca un fel de opoziție la procesul de uniformizare, de nivelare a societății. Cînd niște tineri consimt să-și asume riscuri, încercînd o ieșire din impas, lucrul, a totuși un efect pozitiv în societate, chiar dacă descurajează momentan acțiunile altora.

Avem obligația morală să ne cunoaștem trecutul „așa cum a fost“

V-am pus această întrebare deoarece știu că sînteți implicat în proiectul „Memorialul de la Sighet“.

Ideea de a realiza un Memorial mi s-a părut foarte bună, ca și materializarea ei la Sighet. Fiindcă Sighetul rămîne un simbol al rezistenței românești. Acolo au fost încarcerati fruntași ai vieții noastre politice din perioada interbelică și din primii ani de după război, într-un moment decisiv pentru emergența regimului comunist. Sighetul merita deci să devină un loc de reflecție și de studiu, dar și de reculegere, de aducere aminte pentru această etapă dramatică din istoria noastră. M-am implicat și ca istoric în acest proiect, socotind că profesia îmi permitea să fiu oarecum de folos.

Domnule profesor Alexandru Zub, am să repet întrebarea unui telespectator din emisiunea la care dumneavoastră n-ați ajuns: nu cumva „Memorialul de al Sighet“ va deveni un „echivalent“ al Doftanei, unde ei, telespectatorul, în copilărie, era dus cu școala? Ce l-ați fi răspuns acelui om?

I-aș fi spus, poate, că recuperarea memoriei este o obligație pentru oricare dintre noi și că un Memorial ca acesta nu constituie neapărat un element de propagandă, ca acela adus în discuție. Memoria colectivă are nevoie de asemenea puncte de sprijin ca să se poată cristaliza în jurul unor valori, ca să poată înțelege în fond ce a însemnat regimul comunist pentru națiunea noastră. Plasat acolo, la marginea țării, aproape de granița sovietică, Sighetul era un loc merit să consacre, să definitiveze, dacă vreți, distrugerea elitei politice românești, să descurajese totodată orice tentativă de articulare a unei rezistențe. Asemenea lucruri nu se pot uita. Ele sînt de istorie, de demnitatea unei comunități datorită căreia și-a aducă mereu aminte. Cine uită trecutul, s-a spus de atâtea ori, e condamnat să-l repete erorile. Erori tragice adesea. Ni se cere prea curînd să uităm asemenea lucruri, atunci cînd situații mai puțin grave sînt supuse unor analize insistente, așa spune chiar cu ostentație. Faptul că sub regimul comunist s-a abuzat de simbolul Doftanei nu justifică respingerea unui simbol autentic al luptei anticomuniste, cum se dorește a fi „Memorialul de la Sighet“. Repet, avem obligația morală să ne cunoaștem trecutul „așa cum a fost“, să pregătim noile generații pentru o bună recuperare a valorilor proprii. Nu se poate ignora firă pedesăpă nici un segment al istoriei, cu atît mai mult cînd e vorba de o istorie apropiată, care ajută la descoperirea de situații, gesturi, conduite semnificative.

Consensul nu înseamnă ignorarea istoriei

Același telespectator era alarmat și de faptul că, prin existența „Memorialului de la Sighet“, reconcilierea națională nu s-ar mai putea produce.

Reconcilierea națională nu se poate așeza nici pe uitare, nici pe distorsionarea memoriei, ci pe o corectă asu-

mare a trecutului. Aceasta înseamnă studiu sistematic, așa cum se intenționează tocmai prin proiectul de la Sighet. Este un muzeu, dar și un loc unde foștii prizonieri de conștiință sau cei care se preocupă de fenomenul carceral din România au ocazia să vadă ce s-a întîmplat, să inițieze studii de recuperare a unor experiențe demne de un interes mai larg. Însemnătatea lor e cu atît mai mare dacă ne amintim că în ultimele decenii am asistat la o întreagă patologie a memoriei, la o înstrăinare de sine și la o amnezie colectivă, care a ugrat sarcina regimului comunist. Este destul de straniu că acum, cînd putem încă recupera trecutul și construi un sistem așezat pe valorile normalității, ni se spune că trebuie să punem trecutul în paranteză, de dragul unui consens. Consensul nu înseamnă însă uitare, nu înseamnă ignorarea istoriei. Dimpotrivă, el nu se poate sprijini decît pe asumarea critică a trecutului.

Alexandru Zub (dreapta) într-un grup de colegi de detenție la Simpozionul „Memorial Sighet“ din iunie 1995

Europa și ideea națională

Cum vedeți integrarea României în Europa?

Eu n-aș pune problema integrării în termeni atît de dramatici cum o formulează unii oameni politici sau analiști ai fenomenului contemporan. România este în Europa, a fost cumva în Europa și atunci cînd s-a dorit înstrăinarea ei sistematică de valorile europene. Dovadă stau atîtea lucruri care ne pot pune astăzi în relație cu lumea apuseană. Avem, în fond, un limbaj comun și destule elemente de cultură ce se pot articula într-un proiect comun. Trebuia numai să le reactivăm, să le punem la lucru metodic, pe seama instituțiilor menite să se ocupe de aspecte formative, de îndrumarea opiniei publice. Toate instanțele producătoare de stimuli regenerativi se cuvînt folosite în această direcție. Dar nu cu suflul la gură, nu cu impresia că se pierde ultimul tren și că orice înfriziere ne condamnă iremediabil la neant.

Unul dintre elementele care – spun analiștii politici – ar întîrzi integrarea noastră în Europa ar fi nationalismul. Cum vedeți chestiunea asta?

Fenomenul nationalist este extrem de complicat și nu poate fi supus analizei într-un asemenea cadru. Naționalismul nu e același peste tot și întotdeauna, așa cum nici comunismul nu a fost uniform. Există nuanțe locale, dacă vreți naționale. Se evocă, la noi, un național-comunism, cultivat în ideea de a lărgi baza de sprijin a regimului ceaușist. Pe de altă parte, naționalismul se află la originea formării statului român modern, ca și a statelor din jur. Nu-l poți ignora, nici să-l declari, simplu, prea simplu, ca o tendință nefastă numai pentru că a produs în timp și excese. Excesele apar în momente de criză (ca și cel pe care îl trăim), de unde riscul ca naționalismul să producă și conduite reprobabile, dar asta nu înseamnă că putem renunța la ideea națională și la acel mod de comportament pe care unii îl numesc nationalist, deși e un fapt normal, patriotic, susceptibil să asigure o necesară solidaritate de grup, o identitate etnoculturală, la nevoie un program defensiv.

acolo unde există un exces, apare și o reacție pe măsură. Rezumînd, socot că e bine să ne întorcem la normalitatea lucrurilor. Momentul actual nu înseamnă o depășire a națiunii, topirea acestora într-o abstracție superioară, fie că e vorba de Europa sau de vreo altă formație de tip globalist, ci contează încă pe identități istorice, culturale etc., identități ce pot colabora însă la crearea de organisme supra-naționale atunci cînd e nevoie.

Un imperiu care își reface veleitățile expansioniste

V-am auzit spunînd mai desvreme: cu cît ne îndreptăm spre Răsărit, cu atît situația e mai gravă. De ce? Vă gîndiți la fosta Uniune Sovietică?

Și la ea. Acolo situația e încă atît de confuză. Persistă o teamă, deși n-o putem exprima totdeauna limpede, teamă ce se degajă din vecinătatea unui mare imperiu, momentan în derută, imperiu care își reface însă veleitățile expansioniste. Chiar dacă va căuta formule noi în viitor, el nu va renunța la expansiune, căci e vorba de un popor care și-a dovedit apetitul imperialist în ultimele secole, iar o dată criza depășită se pot aștepta noi soluții de continuitate. Deja am impresia că există tentative de a concerta ortodoxia în direcția de care vorbeam. Pericolul este evident și în fața lui trebuie să-ți aperi identitatea, să-ți construiești proiectul tău defensiv, unul de rezistență *à la longue*, prin instituții, prin valorile proprii, prin cultura și civilizația pe care ești în stare să le produci.

Despre Basarabia și Bucovina ce credeți?

Sînt părți din trupul românesc și ar trebui să reîntre natural în statul nostru. S-a pierdut însă momentul favorabil unei asemenea împliniri și acum ne aflăm în plină derută, cu dubla statalitate existentă, cu acele angajamente internaționale, care îi încurajează pe oamenii politici de la Chișinău și de la București să construiască state paralele, să dezvolte relații aparte, fiecare pe contul său, în timp ce ar trebui să gîndească România ca un tot, ca un ansamblu capabil să-și asigure integrarea europeană. Din nefericire, a lipsit voința politică atunci cînd existau împrejurări favorabile, iar acum orizontul pare închis. Aceasta nu înseamnă că putem rămîne indiferenți la soarta milioanele de români care locuiesc dincolo de Prut, ba și peste Nistru, pentru simplul fapt că tîm de comunitatea noastră etnoculturală. Viitorul lor nu poate fi gîndit decît împreună cu al nostru. A pretinde că lumea modernă se construiește acum pe alte baze și că o soluție federalistă ar fi mai oportună mi se pare naiv și utopic, primejdios de utopic, dacă observăm ce se întîmplă de fapt în restul lumii și chiar în proximitatea noastră sud-vestică.

Vă gîndiți la Iugoslavia?

Bineînțeles. E un caz semnificativ pentru posteritatea comunismului și deopotrivă pentru modul cum restul lumii, ces apuseană îndeosebi, se raportează la postcomunism.

Dintr-o regretabilă neatenție, în numărul trecut am omis să specificăm că grupajul cu titlul „Sfîrșit de epocă în București“ a fost alcătuit din texte selectate și traduse de EMIL HUREZEANU. Căerăm scuze autorului și cititorilor.

SORIN ANTOHI

Românii în 1995: geografie simbolică și identitate socială

Din episoadele trecute: • geografia simbolică europeană: falia dintre Est și Vest • „tot ce se găsește la Vest e necesarmente superior” • un alt stadiu al simbolisticii spațiale europene, care face carieră în perioada nazistă: Mitteleuropa • „Țările de la Vișegrad” lansează mitul cultural al unei noi Mitteleuropa • la români, preocupările de a transfigura simbolic spațiul național urmează două direcții: bovarismul geocultural și autohtonismul •

La polul celălalt, autohtonismul. Ostentativ absorbit de relația lor erotico-mistică autistă cu timpul, spațiul, limba și rasa obrișiei, ei sînt prinși de fapt într-un hăț de contradicții interne, inconsistente și paradoxuri. Nu vreau să le fac aici portretul, care nici nu diferă substanțial de cel făcut slavofililor sau altor autohtonisti în literatura de specialitate. Mă voi concentra asupra unor inconsistențe mai puțin analizate, în spiritul discuției prezente. Nu înainte de a sublinia un detaliu esențial: occidentalizării și autohtonității sînt actorii unei competiții mimetice al cărei obiect este tocmai Occidentul, dorit și limitat de ambele curente; cel dintîi presupune, chiar îndeamnă la, imitație măturisită și metodică, tehnică unică de ardere a etapelor, pe cînd cel de-al doilea este o *perverse imitatio* a modelului occidental – mai precis, autohtonismul imită forme fosile ale unor mituri culturale și ideologii apusene revoluate (din familia spirituală a acelor dimensiuni ale *Aufklärung*-ului care au condus la definiția metafizică a etnicității), avînd, în cazul reprezentanților săi capabili de reflecție, conștiința nefecitată a damnațiunii – această contagiune contra naturii cu ceea ce demagogic abhoră. În fond, autohtonismul sînt într-o situație încă mai tragică decît ceea ce occidentalizantilor reduși la bovarism geocultural: autohtonismul suferă fără să poată spune de ce, găsînd alinare doar în fuga înaintea antioccidentalismului. La limită, se poate spune că Occidentul a reușit să-și exporte o parte a conflictelor sale interne, punîndu-le în scenă (nu întotdeauna inocent) peste mări și țări. Cine nu poate admite asta pentru cultura noastră (fiindcă, într-adevăr, e greu de admis că ești vorbit de discursuri hegemonice produse aiurea; și este greu să accepți că aceasta este dinamica ironică și inexorabilă a istoriei universale, mai exact a istoriei care începe să devină universală aproape în sens hegelian), poate contempla o societate africană sau asiatică, unde clișee aproape uitate ale culturii occidentale mobilizează populații întregi. Fiindcă, așa cum vedem mai aproape de noi, în Bosnia, ideile vechi nu doar subzistă spectral, ca *zombies*, ca fosile vii, ci ucide.

Temporalitatea autohtonismului este nehotărîtă, ca întregă această ideologie, între mai multe modele. La drept vorbind, singurul timp legitim al autohtonismului este *illud tempus*, fiindcă timpul mitic nu admite referințe exterioare, este autosuficient, incomensurabil, anistoric. Totuși, autohtonismul nu poate fi conceput în afara contextului competiției mimetice, în care seria temporală de referință este cea occidentală: așa se naște protocronismul, care încearcă, printr-o fraudă logică (nu admite posibilitatea „rămînerii în urmă”, a decalajului negativ), să traducă un complex de superioritate cu origini psihologice inavabile într-un orgoliu al anterio-

rității imaginare transformate în principiu axiologic suprem. Cum mai poate fi conceput timpul autohtonistilor? Ca ucronie, cu alte cuvinte ca discurs al ocaziilor istorice ratate (de regulă, din cauze exterioare), ca utopie regresivă, cu alte cuvinte ca trecut glorios fictiv, în care competiția pierdută în prezent e cîștigată în imaginar, în fine, ca profecție, cu alte cuvinte ca promisiune fără acoperire la a cărei scadență părțile protocolului profetic nu vor mai fi de față. Din nou, avem de-a face cu temporalități derivate, în care influența modelului occidental este patentă, fie și ca refuzat. Ele sînt prețul inevitabil al ieșirii din *illud tempus*, din timpul amniotic care boicotează istoria.

Nici spațiul autohtonistilor nu e lipsit de consecințe. El este anterior psihismului etno-național și, ca matrice paideumatică, îl determină pe acesta din urmă: teoria biagiană a „spațiului miotic” propune un determinism radical și intrucivă supărător, fiindcă atenuază autonomia psihologică a neamului, făcîndu-l dependent de o geografie simbolică autarhică (ce își ascunde finitudinea și închiderea prin repetiție), greu de suprapus peste accidentele reliefului real. Pentru ca asocierea spațiu-neam să fie inatacabilă, e nevoie de a invoca temeiul său divin: Dumnezeu însuși și-a instalat poporul ales în spațiul pe care acesta îl ocupă, transferîndu-și grația, cum am arătat cu referire la *Cîntarea României*, de la popor la teritoriu. Transferul de grație divină întemeiază comunitățile etno-religioase de pretutindeni, fiind de exemplu presupozitia fondatoare a fuziunii simbolice dintre Biserică și stat. Mai recent, la noi au proliferat discursurile pe această temă, mergînd de la elucubrările New Age despre Virful Omu, trecînd prin „Cuvîntul lui Dumnezeu transmis și auzit de cei stătători ai mănăstirii Noului Ierusalim” și întîlnind varianta sa laică, teza poziției geostrategice cruciale a României. Abandonînd disputele geografiei simbolice cu privire la puncte cardinale și clivaje civilizaționale, autohtonistii puri și duri refuză și Nordul, și Sudul, și Vestul, și Estul: topologia lor ideală nu cunoaște decît verticala de lungime nulă care unește, într-un elevonț simbolism al centrului, adîncul gleei și înaltul Cerului.

Aceleași mituri ale priorității se regăsesc la lingviștii autohtonisti, care au pierdut lupta pe terenul realității (limba română fiind una dintre cele mai mari importatoare de neologisme, modernitatea înseamnă și înstrăinarea de o mare parte a resurselor lingvistice tradiționale, probabil cu grele consecințe – foarte rar examinate – asupra comunicării sociale și asupra gîndirii speculative) și s-au repliat în iluzie. Dintre numeroasele exemple, nu mă opresc decît la două, recente și cu totul remarcabile: teoria lui Gabriel Gheorghe potrivit căreia, „în vechime, Franța a fost românofonă” și teoria aceluiași, prezentată mai

modest, ca „ipoteză”, după care „româna străveche = indo-europeana comună”. Și la Marian Zidaru, mai exact în textul revelat credințioșilor de la Noul Ierusalim de lângă Pucioasa, pe care l-am amintit, apoteoza etno-mistică este completată de ideea că româna este limba primordială, idiomul divin. La posibila obiecție că am ales ilustrații extreme pentru afirmații generale pot răspunde că vulgata autohtonistă este saturată de asemenea referințe (e.g. motivul *Byzance après Byzance*, A Patra Romă și complexul de destin etnic al Dreptei interbelice), iar antologia exemplare extreme umple deja o bibliotecă – pentru a nu mai spune nimic de textele autohtoniste *soft* (discursul patriotic ușor inflammat, caracterizat de patos nombrișit, dar fără note violente), care ne domină cantitativ cultura, traversînd imperturbabil rupturile de regim politic, tenace *discours marmur* (Foucault) al cunoașterii tăcite care subintinde învățarea socială.

Identitatea socială

Nu ne putem aștepta ca o întregă cultură să-și schimbe peste noapte orientările profunde, cristalizate, reproduse și interiorizate de-a lungul a o sută cincizeci de ani. Iar a schimba idoli tribului propriu cu idoli triburilor vecine, a abandona bovarismul occidentalizant pentru un bovarism central-european (motivul de o strategie a integrării europene, dar avînd de înfruntat obstacolul psihologic al competiției mimetice și al memoriei experiențelor de cetățeni de rangul doi a ardelenilor și bănațenilor în cea din urmă Mitteleuropa reală, Austria-Ungaria K.u.k.), nu ar genera decît alte forme de alienare a elitelor, alte simptome ale unei comunicări sociale deficitare.

Cred că propunerea de schimbare este de căutat în zona relativismului, așa cum am mai sugerat, precum și în zona unei strategii naționale care să ne integreze mai bine, politic și cultural, în regiune. Relativismul ar putea inspira o deschidere a formulei noastre identitare, pentru a depăși actuala ei criză, pe care o înțeleg, ca și Virgil Nemoianu, drept impas al monolitismului, al unei definiții sărace a etnicității. Ca să fiu și mai explicit: consider că misiunea istorică a „românității” metafizice omogene, agresive și izolaționiste s-a încheiat.

Nu doresc să fac aici bilanțul, nici procesul acestei ideologii. Ea este un aliaj inextricabil de visare romantică (după 1840), *raison d'Etat* (după 1859), inginerie națională (ștergerea identității locale și regionale, construcția spațiului național omogen pe mitul istoric al unității etnice), complex de cetate asediată menținut din rațiuni de mobilizare și legitimare politică chiar în perioade calme, de sănătoasă simțire patriotică și derivă xenofobă. Meritul etnicității metafizi-

ce este acela de a fi prefațat și favorizat constituirea și desăvîrșirea statului național modern. Se știe că logica statului național este funcționarea ca producător (prin etnopedagogie – de la sistemul educativ la serviciul militar și ceremonial public – și *Kulturkampf*) și administrator de obiecte omogene – cetățeni. Totuși, evoluția statului național către stabilitate este însoțită în general de relaxarea presiunii omogenizatoare a etnicității canonice și de introducerea unor elemente de contract social, prin care identitatea etnică este integrată unei identități mai cuprinzătoare și mai tolerante, de natură politică.

Constituirea României Mari, deci extinderea maximă a granițelor de stat, ar fi putut marca începutul unei politici interne de construire a identității politice românești: Vechiul Regat avea 8% minorități, în vreme ce România Mare ajunge la 28% minorități. Dar nu s-a întîmplat așa: departe de a propune minorităților un „patriotism constituțional” (*Verfassungspatriotismus*, cu termenul fericit al lui Jürgen Habermas), sistemul politic românesc, inspirat și sprînjit de sistemul cultural, s-a angajat și mai virtos în *Kulturkampf*, cercînd identitățile românești locale și regionale – nesocotînd percepția populară, memoria polemilor culturale privind diferențele dintre moldoveni și munteni, apelurile la „ardelenizarea României” etc. –, întorcîndu-se împotriva minorităților și urmîrînd himera omogenizării etnice pînă dincolo de asimilarea forțată, pînă la Holocaust. Astfel că proiectul comunist al „poporului unic muncitor”, națiune tautologică de clone ale Omului Nou, e mai mult conținutitate decît ruptură.

Știm bine că nu doar românii au procedat astfel. Mai știm și că, deși asta nu schimbă natura și proporțiile responsabilității politico-intelectuale, nu românii au mers cel mai departe în utopia sîngeroasă a desființării alterității. Dar să nu uităm că am mers totuși foarte departe, iar noile discuții asupra identității sociale ar trebui să includă – pe lângă un indispensabil accent pe reînnoirea identității individuale ca primă instanță de autoidentificare – o critică a ceea ce s-a elaborat pînă azi în domeniu, inclusiv o distanțare *sine ira et studio* de producția atît de prestigioasă a lumii culturale interbelice. Altminteri rămînem prizonierii unor ideologii fabricate în alt *Zeitsgeist* european, altminteri ratăm și prilejul foarte real de sincronizare oferit de procesul construcției europene. Iar dacă ar fi regretabil ca Europa să piardă astfel o versiune locală a identității sale polimorfe, pentru România pierderea ar fi costisitoare și, multă vreme, ireparabilă. Să recunoaștem că e un preț prea mare pentru niște clișee culturale și ideologice în fond recente și, în mare măsură, construite pe iluzii.

(Va urma)

un radio actual

TALK-SHOW-uri
LIVE

FM 94.2 MHz

RADIO TOTAL

Telefon: 031 31 50 837-845

In fiecare zi, de luni până vineri, puteți audia la Radio Total, între orele 22.00-24.00:

Luni:
Război și pace – Mihai Tatulea

Marti:
Căinele de pază – Cornel Nistorescu

Miercuri:
Punct și virgulă – Carmen Bendovski

Joi:
Fiți întreprinzători – Teme economice

Vineri:
Taxiul de noapte – N.C. Munteanu

VLADIMIR TISMĂNEANU

Mai contează intelectualii în societățile postcomuniste?

Din episodul trecut: • admirația față de intelectualii disidenți și repudierea lor după '90 • cele două direcții ale celor care analizează societățile postcomuniste: optimiștii și pesimiștii • optimiștii pun semnul egal între normalitatea politică și sfârșitul amestecului intelectualilor în politică • pesimiștii consideră că încă există o sarcină presantă pentru intelectualitate – apărarea intereselor societății civile •

Triumful poeziei asupra ideologiei

Una este să scapi de vechiul regim, cu pretențiile sale false de infailibilitate, și alta, o sarcină mult mai descurajatoare, să instauri o ordine pluralistă, multipartită, o societate civilă, un stat de drept și o economie de piață. În timp ce în 1989 regimurile comuniste cădeau unul după altul, într-o avalanșă revoluționară aproape suprarealistă, nu existau nici un fel de contraelite politice care să preia totul (Polonia era oarecum o excepție). Nu era nici o contraideologie pe deplin viabilă, dacă nu luăm în considerare chemările generoase la adevăr, pluralism și autenticitate, care, deși erau un început, nu puteau constitui o doctrină politică. Revoluțiile din 1989, spre deosebire de convulsiile istorice anterioare desemnate sub acest nume, nu au fost inspirate de nici un plan sistematic sau de o soteriologie politică. Ele erau antiideologice, antimulenariste și antimachiavelice. Conducătorii lor nu erau mînați de foamea de putere. Ei erau cu adevărat revoluționari fără voie, în totdeauna nelăcomțorii în frenezile radicaliste. Ei au înțeles pericolul *hybris*-ului dogmatic. Pentru ei, stătele ideocare, care au impus o religie seculară drept bază pentru politică în loc de înțelegere și consens, erau diavolul intrupat în politica mondială. Repudierea teologiei anticipatorii și a determinismului istoric al lumii a fost atât forța lor morală, cât și vulnerabilitatea lor politică. Era triumful poeziei asupra ideologiei.

Atunci când la adresa disidenților ne reamintesc că antiintelectualismul din societățile postcomuniste este inseparabil de antioccidentalism și antiberlism. După cum a remarcat istoricul Tony Judt, obstacolele politice puse în fața disidenților se leagă de nemulțumirea generală față de întârzierile în ceea ce privește integrarea europeană a acestor țări. Disidenții erau tribuni valorilor occidentale și, în timp ce azi mulți oameni se plîng de ceea ce ei percep ca indiferență a Vestului, acești intelectuali sînt disprețuiți, sînt acuzați de idealism nejustificat, de utopie și de iluzii. Deoarece chiar existența lor amintește permanent cit de puțină au fost cei care au rezistat comunismului, a devenit modern să condamni altruismul lor. Oamenii au învățat cum să-i urască și să-i desconsidere.

Sinteza dintre optimismul voinței și scepticismul rațiunii

„Trăiască György Konrád, cel mai mare scriitor ungur, dar nu prea mult!” Acoastă lozincă îngrozitoare a fost strigată la una dintre demonstrațiile naționaliste împotriva Cartei Democratice. După ce a ajutat la ștergerea vestigiilor „gulașului comunist” impus de János Kádár, șef al Partidului Comunist Ungar, Konrád a rămas

în arena publică. Deoarece un monolit vechi a fost urmat de renașterea unui mai vechi, fundamentalismul naționalist (promovat de Forumul Democrat Maghiar, partidul care a condus Ungaria pînă în 1994), Konrád s-a implicat în crearea Cartei, o inițiativă civică nepartinică, dedicată valorilor pluralismului. De fapt, Carta este o formă de manifestare a apelului făcut de Havel pentru spiritualizarea politicii. Fără asta, sintem tot timpul prizonierii raționalismului tehnic, condamnați să rămînem dinții unei roți manevrate de forțe anonime, irezistibile.

Konrád a fost unul dintre intelectualii care au format limbajul disidenței, iar criticile sale la adresa ordinii postcomuniste sînt grăitoare. *Melancofia renașterii* este la fel de importantă ca *Meditații de vară* de Havel. Ambii autori sînt surprinși de ambiguitățile, dezamăgirile și capcanele perioadei postrevoluționare; amîndoi privesc spre moștenirea disidenței ca la o finită de inspirație morală; și amîndoi recunosc că amintirea experienței comuniste ne poate proteja împotriva noilor erori mitologice. Deși au ajuns să vadă cum multe dintre idealurile lor sînt luate în ris și respinse, cu toate acestea ei cred în posibilitatea construirii unui stat bazat pe valori intelectuale și spirituale. În termenii lui Antonio Gramsci, ei reprezintă sinteza dintre optimismul voinței și scepticismul rațiunii.

Principala vocație a intelectualului, susține Konrád, este înțelegerea: „Intelectualii sînt păstrătorii legitimității: oferă motive pentru moralitate, argumente pentru legislație, exegeze pentru religie, alegorii pentru etică și analiză pentru politică. Cu alte cuvinte, intelectualii sînt negustorii ambulanți de conștiințe curate și conștiințe inovate”. Mulțumită intelectualilor, cetățenii pot face deosebiri fundamentale între acțiunile bune și cele rele. Ei articulează ideea de bine public și sugerează căi de a ajunge la el. Disidența este un exercițiu pentru dezvoltarea civilizației. Celor care cred că aceste căutări ale disidenților pentru libertatea individuală au fost doar un exercițiu intelectual izolat, cu nici un fel de urmare în lumea apăsătoare a reglărilor postcomuniste de conturi și de turpitudine morală, Konrád le răspunde: „Umanismul modern est-european, care a apărut în urma mișcărilor democratice disidente și care s-a maturizat în lupta împotriva piedicilor, spasmelor și isteriei egoismului colectiv, a prins rădăcini adînci în cultura noastră și, fără el, Ungaria 1989 nu ar fi avut loc... Revoluțiile pașnice din acest an – a noastră și cele analoge dintr-un număr de țări din Europa Centrală și de Est – au deschis un capitol nou în istoria autonomiei europene”.

Konrád vede că zona este prinsă între patologia naționalismului și idealul de societate civilă. Carta luptă împotriva presiunii de omogenizare exercitate de Statul Național: „Dacă

ar trebui să rezumăm esența unei societăți civile într-o singură propoziție, ne-am referi la ceea ce se poate numi autonomia sferelor, adică faptul că într-o societate civilă politica este separată de administrație, economie, știință, cultură și religie. Cine a aparținut sau aparține unui partid politic sau cine a profesat sau profesază anumite principii politice, este o treabă personală”. Dacă revoluțiile din 1989 au oferit mai degrabă individului un sentiment de fraternitate în domeniul politic decît în cel al comunității etnonaționaliste, atunci actuala frenezia naționalistă trebuie să fie văzută drept o etapă contrarevoluționară.

Intelectualii considerați drept „visători sterili”

Desigur, lucrurile nu stau pe loc și nici un fel de previziune nu este foarte sigură: destinația finală poate fi liberalismul sau poate fi fascismul. După mine, Konrád tinde prea des spre școala optimiștilor. El supraestimează adîncimea rădăcinilor noilor metode și instituții democratice, esența lor civică și dispoziția individului de a le apăra. Lupta care se duce în jurul Cartei nu prea justifică astfel de profeții: la urma urmei, alegerile din 1994 au eliminat dreapta populistă de la guvernare, dar i-a adus pe foștii comuniști. În ciuda acestei experiențe cu etnonaționalistii, Konrád, deși îngrijorat, nu crede că ei reprezintă o adevărată amenințare pentru noile democrații: „Nu cred că pendula est-europeană are suficient avînt ca să permită radicalilor de dreapta să curețe terenul politic și să instaurze un regim autoritar. Deci nu cred că tendințele radicale de dreapta se pot materializa într-un sistem fascist”.

Dar naționaliștii, Franjo Tuđman din Croația, Slobodan Milošević din Serbia, Vladimir Mečiar din Slovacia, sînt cu toții înalți demnitari comuniști sumbri, meschini, pentru care înfăptuirea leninismului a lăsat cale liberă doar adoptării formelor deprimate ale naționalismului sub aspectele sale urite. Chiar Ion Iliescu al României, un fel de adept al lui Gorbaciov, conduce țara împreună cu demagogii șovini. Acești politicieni au obiceiul de a-i denunța pe intelectualii incozoi tocmai pentru că au refuzat să-și abandoneze convingerea că adevărul trebuie apărat de toate imperatiile realismului politic. Intelectualii sînt caracterizați drept persoane care tulbură ordinea publică, visători sterili care înțeleg prea puțin complexitățile jocului politic.

De exemplu, primul-ministru ceh, Václav Klaus, un avocat înfocat al pieței libere și al decumunizării, este, de obicei, comparat cu Havel, în defavoarea lui Havel, deoarece se crede că Klaus este mai realist, mai cu picioarele pe pămînt și, deci, un politician cu mai mult succes. Dar, în ciuda retoricii sale de genul Thatcher-Hayek, Klaus nu a demontat plasa de siguranță socială moștenită de la regimul anterior, iar cheltuielile statului în Republica Cehă rămîn la aproximativ 50% din PNB. Planul său liberal clasic este o metodă polemică de a ride de Havel și de suporterii acestuia pentru devotamentul lor față de drepturile omului și de societatea civilă și de a-i prezenta ironic drept „elită mo-

ralizatoare cu ambiții perfecționiste”.

Problema este următoarea: ar trebui oare să acceptăm așa-zisul principiu realist conform căruia politica este, prin definiție, tărîmul jumătăților de adevăr? Chiar credem că machiavelica logică a puterii este de nelînviș?

Este politica tărîmul jumătăților de adevăr?

Pînă acum, deoarece intelectualii disidenți au fost agenți ai schimbării revoluționare, revoluțiile din Europa Centrală au reabilitat noțiunea de cetățean ca principal subiect politic. Disidenții au exprimat clar posibilitatea, nevoia de a reinventa politica, de a introduce în viață adevărată, în viața politică, valori care transcend ideologia actuală și considerațiile acum „pragmatice”. Prezența simbolică a lui Václav Havel la Castelul de la Praga are o semnificație mai mare decît faptul că el, ca persoană fizică, se bucură de (sau detestă) prerogativele prezidențiale, care, în acest caz, oricum, sînt mai mult unele de ceremonie. Este într-adevăr miraculos faptul că, la cele mai de jos niveluri ale mizeriei umane, în lumea miștină, oasă a leninismului care se destramă, s-a putut retrăi experiența solidarității și fraternității civice. Asta înseamnă celebra declarație a lui Havel: „Oameni, guvernarea s-a întors în mîinile voastre!”.

Opuindu-se furioaselor chemări la vendetă și apărînd principiile liberale ale egalității universale în fața legii, chiar și pentru foștii lor termitieri, disidenții au pierdut poate voturile electorale, dar au rămas fideli misiunii lor de a continua să le aducă aminte concetățenilor lor de valorile care au dus, în primul rînd, la aceste revoluții. Ei nu sînt așezămîni în politică, așa cum le place foștilor comuniști să-i în peste picior. Poate că ei sînt recitenți în acceptarea unor funcții, dar asta nu pentru că nu au experiență. Modestia lor nu trebuie luată drept incompetență, nu în felul în care aroganța foștilor comuniști trebuie luată drept profesionalism.

Ceea ce trebuie să știe cu adevărat politicienii liberali, și anume valorile cetățeniei, intelectualii incozoi din Europa Centrală au descoperit în condiții de subjugare mentală și de încălcare constantă a autonomiei. Ei știu ce înseamnă să nu fi liber. Intelectualul care, aidoma lui Havel sau lui Jacek Kuron din Polonia, a intrat în politică și candidează la președinție nu-și murdărește mîinile automat. Subiectul este liber, și deci obligat să reconcilieze imperatiile etnice și politice.

Recent, Havel s-a referit la un fost coleg care a refuzat invitația președintelui de a ocupa o funcție politică importantă. Prietenul a invocat vechiul motiv că „cineva trebuie să rămîna independent”. Havel a subliniat că, dacă toți intelectualii ar urma acest exemplu escapist, „s-ar putea întîmpla ca, la sfîrșit, nimeni să nu mai fie independent, pentru că nu ar mai fi nimeni în jur care să facă acea independență posibilă și s-o vegheze”.

Traducere de Adriana Tudor
„După „Voice Literary Supplement”,
octombrie 1995

(Titlul și subtitlurile aparțin redacției)

Adevărul literar și artistic nr. 299

- Jurnal – Mariana Șora despre I. Neșoiu
- Memorii – Al. Ciorănescu despre Iorga, Văcărescu, Cioran
- Serghei Kaledin: Am fost singurul scriitor rus cenzurat în timpul „perestroikăi” lui Gorbaciov...

- Omagiu lui Al. Rosetti
- Geo Dumitrescu într-o scrisoare...
- Televiziunea – zece ani de istorii secrete
- Este „Sub zodia nișecultismului” de M. Nișescu o „răzbanare postumă”?

GABRIEL ANDREESCU

Subiectiv, despre identitatea națională

(fragment)

La inițiativa și sub îngrijirea lui Iordan Chimet, se află sub tipar un volum colectiv privind criza societății românești – având conexiuni cu tematica naționalismului. Textul care urmează, scris în primăvara lui 1995, este un scurt fragment din eseu cu care autorul participă la acest volum.

Ceva fără precedent s-a întâmplat la începutul anilor '80. Viața hărăzită nouă devenise intolerabilă. Printr-o mișcare pe care aproape nu am realizat-o, o parte din revolta crescută în mine atunci și-a îndreptat privirile spre „rădăcinile colective”. Ele căpătau o nouă realitate, o supra-realitate, ca victime ale comunismului; ale sistemului, ale terorii conduse de ființe primitive și crude, apoi, *pour la bonne bouche*, ale lui Ceaușescu.

1984, 1985, 1986... Mergeam pe străzile Bucureștiului (unde venisem în 1971) și le vedeam cu ochi noi. Cartierele vechi: Cotroceni, zona Galați, străzile cu nume de voievozi. Mă gândeam cum mușcau bulldozerele din vilele din Uranus. Mergeam la Biblioteca Universitară sau la BCS. Întâ cum, după exclusivismul studiilor de semiotică, de filozofie ori matematici aplicate, am ajuns să caut autorii care scriseseră despre „ființa națională”. Inventariam teoreticienii „specificului românesc”. Atunci l-am descoperit și citit pe D. Drăghiceanu, cu a lui *Din psihologia poporului român*. Apoi pe ceilalți: Constantin Stere, Constantin Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Ștefan Zeletin, Mircea Vulcănescu... (Noica făcea mai demult parte din autorii urmăriți și citiți.) Iar când am descoperit, pe raft, *Enciclopedia României* (cele patru volume editate în 1937 de către Fundațiile Regale – la ele m-am gândit întâi și-ntâi în decembrie 1989, când s-a anunțat arderea Bibliotecii), am făcut un ritual din a veni periodic și a medita cu ochii pe *Enciclopedia*. După ce terminam cu „bibliografia”, luam volumele, le pipăiam, mă uitam cu o imensă nostalgie dragoste la lumea apusă, citeam încet câteva pagini... nu mai multe, pentru a trăi, din acel moment, un timp nedefinit, cu lumea descrisă de Dimitrie Gusti, de Mircea Vulcănescu și Nicolae Iorga și ceilalți. Ajunsesem să notez, aproape cu religiozitate, din „clasicii” românismului, fraze patetice, afirmative și sentimentale cum ar fi: „Există însă și popoare care se nasc pe un pământ anumit, continuând o viață străveche, im-

morială, care își clădesc ființa ca o prelungire a mediului geografic și care își imprimă în schimb ca o pecete, deprinderile și civilizația în acel pământ”; „Jumea nouă românească (...) va reveni la unitatea străveche a pământului și civilizației românești”. Acesta era, conform notelor mele, Dimitrie Gusti. El a lansat fraze memorabile, care au marcat mulți intelectuali români și au mitizat civilizația rurală, cu toate consecințele complicate ale acestui tip de exaltare: „La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și o rămas țărânul român”; „Dacă țărâtimea română a fost urvită să conserve rasa, pământul, limba și credința noastră, înveamăd că ea este intruchiparea virtualităților și energiilor românești, că, deci, dintr-însa trebuie să pornească și să se inspire tot ce e românesc”.

Acest sentimentalism crescut oarecum brusc în viața mea pentru temele „spiritualității românești” nu a intrat niciodată în contradicție cu propensiunea pentru valorile fundamentale ale societăților libere. M-am bucurat când am întâlnit prima dată gânditori interbelici democrați, în sensul modern al cuvintului, ca Petre Andrei. Dar l-am găsit extensiv pe Constantin Rădulescu-Motru... El se afla, în fișele mele din acea perioadă, în categoria unde putea fi găsit (ca să dau un exemplu foarte diferit) și Ion C. Brătianu. Între primul, „apărător până la utopie al statului țărănesc”, și campionul liberalismului a cărui doctrină se reducea la „Dați-le cetățenilor români libertatea și drepturile politice, și cu aceasta i-ați făcut fericiți pentru totdeauna!”, există, în ordinea doctrinală normală, diferențe considerabile. Dar pentru un intelectual din anii '80, diferențele dintre cei doi rămăneau marginale față de statutul lor de reprezentanți ai unei lumi vitale, incompatibile cu societatea absurdă în care eram obligați să trăim. Comunismul a creat în primele zeci de ani teroare. După această perioadă, viciul lui fundamental era falsitatea. Sub Ceaușescu eram supuși unui regim cumplit, care folosea, în loc de gloanțe, ridicolul. În urmă rămăneau nu cadavre, ci ființe insignifiante. Pierduserăm, oamenii din țara asta, un lucru de o valoare neprețuită, autenticitatea. Autorii pe care îi descoperam la BCU, la BCS, în bibliotecile prietenilor și niciodată în librării îmi păreau poate depășii, lirici, aveau doar parfumul și dimensiunea unei provincii a lumii. Dar arătau bravi și demni. Prin ei descoperam bătălia pentru identitate.

Aveau ceva de spus și personalități nu atât de limpezi, peste care istoria lăsase o umbră ceva mai largă și care-mi fuseseră necunoscute până atunci: Barbu și Lascăr Catargi, P.P. Carp, Alex. Lahovary ș.a.

Deseori, însemnările erau polemice. Mă uit și azi pe ele: reflectă comentariul pasiunea recunoștințelor cu care îl citeam și-l descoperam pe Constantin Rădulescu-Motru? Mai jos, pe pagina cu note, se află chiar un citat din Motru, care i se potrivea, consideram: „Dezinteresarea (...) este unită cu temeritatea; originalitatea, cu stilul cerut de mediu; conștiințiozitatea, cu sentimentul răspunderii față de viitorime” (din *Vocația*). Cărțile, studiile semnate de clasicii românismului sînt greu digerabile din perspectiva „Lecturii” conceptuale occidentalizate, moderne, dar întâlnirea cu parfumul marilor autori, antebelici sau interbelici, constituia o resursă existențială. O formă de salvare individuală, prin recuperarea identității pierdute.

Copiam, plin de emoție, chiar formule de genul: „sentimentul religios, care, în ordine metafizică, e tot atât de sfînt cît este, în ordinea socială, sentimentul național”. Nu aveam în minte reverberațiile fatale ale acestui tip de discurs, pe care istoria l-a sancționat cu teribilă severitate. Cuvintele descoperite erau pentru mine, atunci, mormîntul pentru două victime ale opresiunii și, mai rău, ale degradării: spiritul religios și, respectiv, specificul și tradiția. Iar un mormînt trebuie respectat. (...)

Mă întorc la ritualul lecturilor. Îmi amintesc că mi-am fixat culegerile de documente care au fost publicate la sfîrșitul anilor '80, reproducînd și declarații ale lui Ion Antonescu. Am copiat cu entuziasm afirmațiile marelui, că principalul inamic, cel mai periculos, al României a fost și va fi Uniunea Sovietică, nu Germania. Sau: „Grija oricărui guvern conștient de misiunea lui face ca problema alimentară să se situeze pe primul plan al preocupărilor sale” (foamea devenise teribilă în București) etc. Nu știam de Holocaustul din Transnistria, nici de declarațiile jignitoare ale marelui față de ne-români, nici de rolul jucat de orgoliul său politic în evoluția evenimentelor. De aceea, în contextul pe care îl cunoaștem și cu lecturi de genul *Delirului* lui Marin Preda, Antonescu a fost, pentru mine, în acei ani, mai curînd un simbol pozitiv. După Revoluție, am aflat imediat aproape tot esențialul asupra personajului istoric și am susținut publicarea seriilor de materiale clarificatoare din revista „22”. Ion Antonescu a fost un naționalist dur, pînă la crimă, dar în confruntare cu demagogia, într-un moment greu pentru statul român. Din această cauză, destinul lui are o aură tragică; din această cauză, responsabilitatea lui este și una a istoriei.

Într-o zi, prietenii mei Sorin și Gina Vieru mi-au făcut cunoștință cu Constantin Joja. Atunci am descoperit cărțile arhitectului care remodelase, în spiritul arhitecturii se-

colului al XVIII-lea, vechi cartiere comerciale din Craiova, Pitești și Buzău. Joja continua o tradiție mai veche, pentru care pot fi citați G.M. Cantacuzino sau Adrian Gheorghiu. Tendința se plasa pe linia clasică ce reclamă virtuțile matricei țărănești: „Problema arhitecturii satelor” e mai simplă, căci ea a fost rezolvată de țărani care sunt pentru nevoile lor și cei mai buni arhitecți² și românizantă („Românul și-a vrut ceva al lui. Așa știe el că e bine”³). Constantin Joja preluase conceptul lui Le Corbusier (arhitectura e un fapt liric) și-l aplica în contextul românesc. Cuvintele lui m-au făcut să văd spațiul în care trăiam cu alți ochi. Eram receptiv la accentul pus de el pe lirism și retorica lui mă seducea: „(...) printre arte, arhitectura a fost creația cea mai puternic impregnată de un nesfârșit lirism (...)”; „numai încercătura poetică ridică o construcție la rangul de arhitectură”; „(...) funcțiunea principală a acesteia este, alături de a da un habitat, una lirică”⁴. Joja era patetic și sentențios. (Pridvorul, scria el, este o originalitate absolută în istoria arhitecturii.) Dar mai ales el a exercitat o influență profundă asupra receptivității mele prin teoria lui privind valoarea arhitecturii citadine de la sfîrșitul secolului XIX. Într-adevăr, am umblat după aceea prin orașe căutînd vestigiile nebuluite pînă atunci. Am „redescoperit” câteva astfel de fațade citadine, la Buzău (unde mergeam destul de des), la Rădăuți, Iași. Am văzut în multe orașe aceste basoreliefuli încîntătoare, salvate ca prin minune, dar sub continua amenințare a unor decizii urbanistice de ultimă oră. „Un urbanism fără poezie pustiește sufletele oamenilor” – scria Constantin Joja⁵, cu gîndul la monstruoasa arhitectură care stăpînea noile orașe.

De altfel, nota lirică este indisociabilă unui suflet care trăiește în termenii spiritului național.

Am plîns după marile monumente dispărute. Am scris câteva cuvinte despre Biserica Sfînta Vineri pe care am reușit să le trimit în străinătate. Au fost publicate și citite la Europa Liberă de Virgil Ierunca. Am patetizat cînd cu distrugerea închisorii Văcărești. Dar pagina pe care aș reciti-o astăzi cu multă curiozitate se află, alături de altele, într-una dintre arhivele SRI.

Iar mai departe istoria se știe. Revoluția a schimbat multe, inclusiv nostalgia. Iar românismul, uneori mijloc de rezistență umană la artificial și grotesc, a devenit o excelentă monedă politică și – în legătură sau în paralel – un refuz al civilizației.

Se pune întrebarea: ce are astăzi românismul de oferit lumii?

NOTE

¹ Dintr-un răspuns la un memoriu al lui C.I.C. Brătianu, din martie 1941.

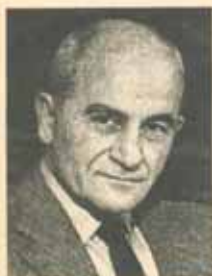
² G.M. Cantacuzino, *Despre o estetică a reconstrucției*, Ed. Cartea Românească, 1948, p. 11.

³ *Op. cit.*, p. 12.

⁴ Sînt citate din Constantin Joja, *Sensuri și valori regăsite*, Ed. Eminescu, 1981, p. 15.

⁵ *Op. cit.*, p. 25.

OCTAVIAN PALER

Între naționalismul de grotă și „europenii“ de nicăieri (adică între C.V. Tudor și Gabriel Andreescu)

V

Să ne debarasăm de mentalitatea de „popor asistat”, zice d-l Gabriel Andreescu. De acord. Dar l-aș ruga să admită că ne putem pune niște întrebări în legătură cu modul în care ne-am văzut „asistați” după război. Mai întâi, puterile apusene au închis ochii în fața brutalității cu care Stalin și-a însușit Europa de Est. Apoi, am fost folosiți ca pion contra Moscovei. Oare de dragul nostru a devenit Occidental agent de publicitate al lui Ceaușescu? Din motive de „asistență” ne-a obținut diplomația apusună cu ușurință de a descoperi în orice nenorocire „progrese remarcabile”? Mă sperie gândul că ne-am putea baricada într-o izolare sinucigașă, însă nu cred că e cazul să ne facem iluzii: nici azi diplomația occidentală nu e preocupată de necazurile noastre sau ale altora, ci de calculele sale strategice și de interesele sale.

Yalta și München

Pe d-l Andreescu îl supără „consecvența” cu care eu revin la tirgul de la Yalta. Și-mi reproșează că nu țin seama de două lucruri. Primul: popoarele englez și american nu erau obligate, zice domnia sa, să-și trimită tinerii să lupte pentru a opri sovietizarea Europei de Est. Al doilea: „România declarase război naționaliștilor cărora purtătorii noștri de cuvânt le cereau sacrificii”. De ce nu amintesc eu acest „detaliu nu lipsit de semnificație”? Răspund. Desigur, popoarele englez și american nu erau obligate să-și trimită tinerii să lupte pentru a opri sovietizarea Europei de Est. Dar procentele migălite de Churchill pe un șervețel, la Yalta, sînt o ficțiune? Înțeleg că Occidentul era obosit de războiul cu Hitler. Nu avea chef de un război cu Stalin. Ceea ce, însă, îmi e mai greu să înțeleg este felul, deloc onorabil, în care Occidentul și-a asuncut socotilele sub o vorbărie despre libertate, paralelă cu abandonarea propriilor promisiuni. Cit privește seriozitatea argumentului că România fusese în război cu națiunile cărora, apoi, purtătorii noștri de cuvânt le cereau sacrificii, ce să spun? Aș vrea să-i reamintesc d-lui Andreescu „un detaliu” pe care l-a uitat, se pare. Nici Polonia, nici Cehoslovacia n-au fost în război cu națiunile unite. Mai mult, Cehoslovacia a fost victima unei alte trădări a Occidentului, cea de la München, din 1938, unde Chamberlain și Daladier i-au oferit-o pe tavă lui Hitler. Asta nu l-a împiedicat pe Churchill și pe Roosevelt să sacrifice Cehoslovacia a două oară; oferind-o pe tavă, împreună cu Polonia, de data aceasta, lui Stalin. Mă înșel, oare, dacă spun, așadar, că Yalta a fost un „München” în care pe scaunul lui Hitler stătea Stalin? Faptul că la München Occidentul a crezut că salva pacea, iar la Yalta a crezut că salva libertatea, amenințată de nazism, nu schimbă mare lucru, de vreme ce Stalin nu era un exponent al libertății. Iată de ce Yalta nu mi se pare a fi numele unui pension de mi-

ronosițe. Și nu pot decât să regret că d-l Andreescu n-are nici o amărăciune legată de faptul că Stalin a profitat de cinismul lui Churchill și de boala lui Roosevelt ca să-și vire Europa de Est în buzunar.

O „fantasmă păgubitoare”?

Stranie, cel puțin stranie, și tristă totodată, mi se pare stăruința cu care d-l Andreescu refuză să-și dea seama de ce a stîrnit atîta consternare studiul său despre „Relațiile României cu Republica Moldova”. Evident, nimănui nu-i trece prin cap că am putea obține *manu militari* retrocedarea teritoriilor care ne-au fost luate cu forța ca urmare a odiosului pact Ribbentrop-Molotov. Noi n-avem cum să dăm ultimatumuri, cum a procedat Stalin cu noi. Tot ce putem e să judecăm cu bun simț. Din moment ce toată lumea, inclusiv Rusia, a dezavuit pactul Ribbentrop-Molotov, socotindu-l abject, nu e normal, oare, să gîndim că efectele lui nu au cum să fie acceptabile? Nu știu cînd va birui logica după care nici un jaf, recunoscut ca atare, nu se cuvine să rămîna valabil, dar trebuie să mărturisesc că ideile d-lui Andreescu în legătură cu asta îmi ridică multe probleme.

Să le iau pe rînd.
1) Sigur că „războaiele au amestecat teritoriile peste tot în Europa, nu numai la frontierele României”. Sigur că „pacea de după cea de a doua conflagrație mondială a fost nedreaptă cu mulți, nu numai cu noi”. Dar ce înseamnă invitația d-lui Andreescu de a ne consola cu „situația de fapt”? Că ar trebui să renunțăm *explicii* la teritoriile care ne-au fost furate? Că ar trebui să le punem cruce? Așa ceva n-au îndrăznit să spună public nici măcar cei care au legături mai vechi sau mai noi cu KGB-ul! Să ne grăbim să cedăm de jure ceea ce ne-a fost luat printr-un act de terorism internațional? Așa e bine? Așa e înțelept? Altminteri, demonstrăm „instabilitate”? Dacă ucrainenii pleacă de la masa negocierilor cînd le cerem să consimtă la condamnarea unui pact ticălos, pe care nu-l poate apăra nimeni, să-i rugăm să vină înapoi și să le zicem „bine, batem palma peste mormîntul unei provincii românești”?

2) Să se teamă d-l Andreescu, oare, că nu cumva, din pricina „frivolității dramatice” (l) cu care ne încapătînim să considerăm românești niște teritorii românești, alții să-i incite pe unguri să pretindă Ardealul? Să-și zică, oare, că trebuie să ne amputăm o mină ca să nu ni se taie un picior? O astfel de logică ar pleca de la a angosașă lipsită de orice fundament. Sper că d-l Andreescu nu socotește că pacea de după cea de-a doua conflagrație mondială a fost nedreaptă și cu Ungaria, că Ungaria ar avea vreun temei să pretindă Ardealul. Sper că nu ține să alimenteze gogorita de care se folosesc Vadim și Funar, că ar exista un pericol la granița de Vest a României. De ce ar exista un astfel de

pericol? Avem noi pe conștiință vreun teritoriu luat ilicit ca să ne temem de discutarea felului în care a fost încheiată pacea, ca să trebuiască, deci, să fim prudenți, să renunțăm la „ceva”, pentru a nu ni se lue „altceva”? Și-atunci, în numele cărei rațiuni ar fi „înțelept” să declarăm că efectele pactului Ribbentrop-Molotov nu ne mai interesează, că acceptăm ca bun pentru vecinie tirgul făcut pe seama noastră de Hitler și Stalin?

3) Citește siderat această explicație a d-lui Andreescu: „Pentru un om politic ar fi elementar să cunoască faptul că pactul Ribbentrop-Molotov și-a încetat valabilitatea în momentul în care armatele germane au trecut granița Uniunii Sovietice, înclîndu-l. Este o banalitate să înțelegi că principala consecință avută în vedere, pierderea de către România a Basarabiei și a ținuturilor aflate acum sub suveranitatea Ucrainei, a luat la rîndul ei sfîrșit odată ce trupele noastre au atins, în 1941, Nistrul”. Dacă pricep eu bine „banalitatea” pe care noi, ceilalți, am ignora-o, d-l Andreescu ne superează că Basarabia și ținuturile aflate acum sub suveranitatea Ucrainei ar fi fost pierdute, legitim, „în luptă”; că nulitatea pactului Ribbentrop-Molotov, de care ne cramponăm, e un moft. În consecință, exasperat de miopia noastră, care ne face să alergăm după o „fantasmă păgubitoare” și să dăm dovadă, astfel, de „iresponsabilitate”, s-a decis să ne strângă atenția că ar fi o ipocrizie să mai batem monedă pe pactul Ribbentrop-Molotov. Curișose sofisme în gura unui român, a unui intelectual care invită la seriozitate! Oare dreptul nostru asupra Basarabiei și a ținuturilor aflate acum sub suveranitatea Ucrainei se întemeiază doar pe repudierea pactului Ribbentrop-Molotov? Iar faptul că Antonescu nu s-a oprit la Nistru a anulat, cumva, caracterul românesc al teritoriilor de care e vorba? I-aș fi îndatorat d-lui Andreescu dacă m-ar lămurii unde o iau rază.

4) Trebuie să recunosc, nu văd nici eu ce „soluție concretă” ar exista „pentru a realiza, practic, imediat sau într-un interval de timp rezonabil, reintegrarea fostelor teritorii românești”. Dar, parafrazînd o cunoscută întrebare a lui Claudel („unde duce un drum care nu duce la o biserică?”), mă întreb: unde duce un drum pe care țința ar fi anulat, deoarece nu e sigur că vom ajunge la ea? Nici mie, d-le Andreescu, la fel ca altor intelectuali care n-au putut „digera” teza dumnezeoasă, „incapacitatea de a găsi o cale” nu-mi afectează „poziția”. Nu mi se pare că trebuie să eternizăm o fărîdelege fiindcă nu vedem, în clipa de față, cum poate fi ea îndreptată. La limită, îmi zice că a crede în imposibil e mai onorabil decît un trafic dezonoant cu posibilul. Și să nu-mi spuneti, ca lui Alexandru Paleologu, că asemenea „probleme” nu pot fi tratate cu „un discurs despre onoare”. Dar cu ce? Cu un discurs despre mijloacele „practice” de a ne acoperi de rușine în

Revista „22” publică opinii diferite sau divergente. Ca atare, răspunderea pentru fiecare articol revine autorului. Singura răspundere a revistei „22” este de a echilibra proporția opțiunilor, într-un cadru de dialog civilizat.

Pură calomnie

Ajung, acum, la „rusofobia” pe care ne-o atribuie, mie și lui Alexandru Paleologu, d-l Gabriel Andreescu. Aici nu mai e vorba de o simplă însușire, de o răstălmăcire, ci de o pură calomnie. Și l-aș ruga pe d-l Andreescu să-și dovedească afirmațiile. Unde și cînd am scris eu că „rușii nu sînt capabili de democrație”? Unde și cînd am scris eu că rușii sînt „urmași ai unui popor de muciji”? Unde și cînd am înregistrat eu „cu încinare dificultatea populației din Federația Rusă de a crea, în sfîrșit, o viață decentă”? E adevărat, d-l Andreescu își ia precauția de a se folosi de o formulă generică („tip Paler”) atunci cînd lansează asemenea năzdrăvănii, dar calomnia tot calomnie rămîne. Dacă eu sufăr de „reverie culturală”, sobrul domn Andreescu suferă, aici, de o fantezie ușurată. Oare cum i-ar suna dacă eu n-aș apuca să afirm că domnia sa a devenit un rentier al ideii de europenitate? Cam așa îmi sună mie povestea cu „rusofobia”. Știu, „rusofobia” se poartă azi, cum s-a purtat și în timpul lui Ceaușescu, și aș fi putut să trec peste „mirările” d-lui Andreescu, dacă n-aș gîndi cum gîndesc. Și anume că un intelectual „rusofob” încetează, practic, de a mai fi un intelectual. Cum poți să fii intelectual fără să admiri o mare cultură care i-a dat pe Tolstoi, pe Dostoievski, pe Cehov, pe Gogol, pe Cealovski, pe Soljenitin, pe Tarkovski (singurul regizor care a introdus metafizica în film)? Cum poți să fii intelectual fără să admitti că nimeni n-a coborît, ca marii creatori ruși, în amestecul de infern și paradis din sufletul omeneș? Și ce fel de intelectual ești dacă, în timp ce auzi cum cele „trei surori” strigă „la Moscova! la Moscova!”, te gîndești la clădirea KGB-ului? Voi spune, chiar, că tandrețea disperată a marilor ruși mă tulbură mai mult decît subtilul, dar aridul cartezianism francezes. Probabil, d-l Andreescu e de părere că a vorbi despre „homo sovieticus” înseamnă a vorbi despre „omul rus”. Eu nu cred. Dacă d-l Andreescu vrea să-i confunde, e treaba domniei sale. În ce mă privește, sînt convins că „homo sovieticus” a adus daune enorme „omului rus”. Vorbînd de „sovietizarea României”, de Vișinski care a bătut cu pumnul în masă la palatul regal, de voința lui Stalin, impusă nouă și altora, nu m-am simțit deloc străin de Soljenitin, care deplîngea, la primirea premiului Nobel, faptul că tancurile patriei sale au scîldat în singe asfalturile unor capitale străine. Sau și Soljenitin e „rusofob”?

Despre aversiunea d-lui Andreescu față de sintagma „biserică națională” și despre altele, săptămîna viitoare, cînd voi încheia acest maraton polemic.

CRONICA MELANCOLIEI
ILEANA MĂLĂNCIOIU

Un dialog semnificativ

Prin anii '70, nu mult înainte de a pleca dintre noi, l-am văzut pe Stephan Roll (Gheorghe Dinu) la Casa Scriitorilor, stînd la o masă față în față cu Virgil Mazilescu care îl întreba: domnule Ghiță Dinu, dumneavoastră, care ați crezut și ați pus umărul... ce păreare aveți despre ce se întîmplă acum?

Măi Mazilescu, a fost răspunsul, știu cum e... Vezi o femeie, și se pare frumoasă, te îndrăgostești, te culci cu ea, face un copil, ieșe cretin, îl crești, n-ai ce să faci.

Nu peste mult, Gheorghe Dinu a murit, i s-au ținut cinci discursuri foarte pe linie, în ciuda dezamăgirii pe care nu și-o ascundea și se odihnește într-un cimitir din București.

De zece ani, Mazilescu își doarme și el somnul lui, la Cernica, lângă prietenul său Daniel Turcea, fiindcă nu avea loc de veci și l-a adăpostit acolo un preot, întîlnit cu puțin timp înainte, care îi semăna într-o oarecare măsură. În jurul numelui său se vorbește ca despre un poet adevărat și despre un om care nu mai suporta ce se întîmplă. La limită, nu se mai suporta nici pe sine, întrucît respira aerul acela viciat, din care spera că se putea salva prin poezie.

Din Stephan Roll nu rămas cîteva cărți despre care nu prea se mai vorbește și cîteva butade, celebre la vremea lor. Una dintre acestea, referitoare la ilegaliști, spunea: puțin am fost,

mulți am rămas. Alta, de un umor negru mai omenesc și mai adînc, era: vom muri și vom vedea.

În 1989, el se făcuse cald și ulcele și nu știu dacă mai putea să vadă ceva și să înțeleagă altfel cuvintele: vom muri și vom vedea. Apoi, butada sa puțin am fost, mulți am rămas și-a mai pierdut din hazul pe care-l avea, deși nu este nici acum atît de lipsit de sens, cum am putea fi tentați să o considerăm. Întîi fiindcă ea se poate utiliza cînd este vorba despre disidenți. Apoi pentru faptul că, văzînd că tot ai lor au ajuns la putere, ilegaliștii chiar au început să se înmulțească din nou.

Cu toate acestea, dacă ar fi să ne luăm după d-l Ion Iliescu sau după d-l profesor Silviu Brucnă, care e mai viciu decît un nou născut cînd ne învață din nou ce avem de făcut, ar trebui să credem că, de fapt, comunismul nici nu a existat. Au existat doar niște închisori care au împînzit toată țara și o depozitare forțată a omului de tot ce i-a aparținut și un canal care a început să fie construit cu pușcărișii, dar a fost terminat cu oameni liberi, păziți să nu treacă nici dincolo fără știrea poliției. Și, fiindcă toate acestea trebuia să poarte un nume, li s-a spus comunism. Pe urmă oamenii au ieșit în stradă și au venit scutierii și tancurile și teroristii și emanații și mineriadele. Și iarăși au fost împușcați în piață niște bieți tineri nevinovați ca să ne intre odată în cap că

euforia victoriei s-a terminat. Iar pentru că toate acestea trebuia să poarte și de un nume, li s-a spus neocomunism.

Desigur, nu am avea nimic să ne reproșăm dacă fatalitatea, care a lucrat împotriva noastră, ar fi fost ceva de neînălțat venit doar din exterior. Dar, din nefericire, sîntem mai fideli față de erorile noastre decît față de orice. Modul de a gîndi al lui Stephan Roll (căruia lumea îi purta o mare simpatie de pe vremea în care toată avangarda trecea pe la el pe la lăptărie) nu a fost nici atît de singular, nici atît de puțin relevant pe cît ar putea să pară. Și asta tocmai pentru că el nu umbla pe cai mari; la el nu stătea garda la poartă și nu se mergea ca la Gogu Rădulescu, unde se putea obține o casă ori un pașaport, și unde meniurile erau mai rafinate decît celelalte de prin partea locului (după cum reiese din excelentul jurnal al lui Mircea Zăcutu).

În jurul lui Stephan Roll mișunau încă tinerii mai recalitrânți, la fel ca și înainte, fiindcă puteau să-i spună tot ce le trece prin cap, cînd stăteau cu el la taclale, sau la o biată ciorbă de linte.

Un caz și mai evident de fidelitate greu de înțeles (dar nu și neînțeleasă) mi se pare a fi al lui Belu Zilber, fiindcă, după cei 17 ani petrecuți în cea mai neagră pușcărie, în care a fost arvilit de ai săi, a putut să rămînă pe aceeași poziție și să spună că el a căzut la comunism cum cade bărbatul la o femeie. Deși mi-e foarte greu să accept această idee (la care mai declară că ar fi căzut ca la o dragoste orbă și cite o foarte distinsă femeie), consider că nu am dreptul să-l mai condamn și eu pentru ce gîndea, avînd în vedere condamnarea pe viață la care a fost supus. Chiar dacă depozitia lui nu a fost făcută în favoarea prietenului său Pătrășcanu (cum eram tentați să cred cînd am aflat că a fost arestat după

mărturia depusă în celebrul proces înscenat acestuia), ci dimpotrivă. Așa consideră multă lume și nu întîmplător a fost posibil să fie puse față în față pagini despre Belu Zilber și despre Mircea Vulcănescu, ca și cum s-ar fi aflat de aceeași parte a baricadei. Dar poate că alăturarea aceasta nici nu prezintă o pierdere totală a criteriilor sau un păcat de neiertat, de vreme ce, pînă la urmă, independent de convingerile lor, situate la poli opuși, amîndoi au fost striviți în aceeași mașinărie, asemănătoare cu cea din *Colonia penitenciară* a lui Kafka.

Dacă în privința celor care au plătit prin suferința lor nu mai avem nimic de făcut decît să încercăm să le înțelegem tragedia și să le apărăm memoria, se impune un efort de recuperare a istoriei și a timpului pierdut, pentru a nu vorbi mereu despre obsedantele decenii lăsate în urmă și a ajunge să spunem lucrurilor pe nume chiar în vremea cînd se petrec ele, oricît de greu ne-ar veni să recunoaștem că nu sînt vinovați numai ceilalți pentru ceea ce se întîmplă, ci am mai greșit și noi pe ici pe colo și anume prin părțile esențiale.

Din faptul că avangardistul Stephan Roll a dispărut demult și apoi au dispărut pe rînd și Mazilescu și acel copil cretin ce-i era prezentat ca o fatalitate în raport cu care n-am mai avea ce să facem decît s-o îndurăm pînă la capăt, nu trebuie să înțelegem că dialogul restituit nu ar mai fi de actualitate, ci dimpotrivă. Va trebui să-l ținem minte și să ne gîndim că nu vom mai avea nici un fel de circumstanțe atenuante dacă vom risca să luăm încă o dată lucrurile așa cum sînt și să așteptăm pînă moare de moarte bună (ori pînă cade singur de pe cal) al doilea copil, născut tot din dragostea aceea care ne-a fost fatală și tot cam debil mintal.

FESTIVALUL UNIUNII TEATRELOR DIN EUROPA

Teatrul „Düsseldorfer Schauspielhaus“

Visul unei nopți de vară

de William Shakespeare
regia Karin Beier

Conform exegezei, această comedie este exemplu de raționament shakespearian. Sub pecetea unui ideal nobil, visătorul imaginează planuri abstracte, cărora le conferă materialitate: „Fericirea se poate obține numai printr-o constantă disponibilitate a imaginației, prin exercitarea unei înțelegeri generoase, prin acceptarea oamenilor așa cum sînt” (Stanley Wells, *New Penguin Shakespeare*, Harmondsworth, 1967).

Tînăra Karin Beier n-a făcut decît să transaleze acțiunea piesei în contemporaneitatea bîntuită deopotrivă de visul Unității europene și de coșmarul naționalismului acerb. Echivalind tema dragostei și a mariajului cu cea mai generală a cunoașterii în perspectiva coabitării, regizoarea și-a alcătuit o distribuție multinațională, pe care (asigurîndu-și și colaborarea unui dramaturg-adaptator, Joachim Lux) a „lăsat-o” în voia marelui brit, în a cărui literă există toate sugestiile. Chiar și insolita idee ca fiecare interpret să jonece în limba maternă. O reeditare a Turnului Babel – aspirația neîmplinită spre solidaritate, spre înțelegere între popoare (prin filiație, legenda lui Pyram și Thisbe trimite la epoca babiloniană).

Spectacolul se deschide cu o imagine superbă: siluetă desnudă, o amazoană își încordează arcul și săgeata țîșnește, declanșînd tensiunile latente ale umanității eterogene. Inițial, trupa se prezintă la rampă în veșminte unisex: redingote negre și gămbețe, plus serviete și baghete (costume Maria Roers). Voiajori ai iluziei și magiei într-un cor mixt al cărui ritm e susținut de un grup de muzicanți ce rămîn în umbră, undeva dincolo de podiumul ridicat de un lat de palmă deasupra scenei (scenografia Florian Etti, muzica Frank Köllges).

O viziune modernă, care combină tehnica divertismentului de cabaret cu practica *commediei dell'arte*, revitalizată printr-un dialog deschis cu publicul.

La lumina Lunii (simbol al înțelepciunii ce patronizează Pădurea – templu natural, deopotrivă Infern și Salvare), se intersectează planul real și cel fan-

tast. Un dublu registru, în care se derulează un balet eteroclit, atent stilizat. Pavana maestuoasă a cuplului blazat Titania-Oberon, în care s-a metamorfozat perechea Hippolyta-Thezeu (Josette Bushell-Mingo, Londra – Paolo Calabresi, Milano), ce abia urmează să se căsătorească; recada perpetuă în îndrăgosteli: guraliva Hermina (Penny Needer, Londra), neconsolata Helena (Giorgia Senesi, Milano), neajutoratul Lysander (Michael Teplitzky, Tel Aviv) și insolentul Demetrius (Gergő Kaszás, Budapesta); cadrul grotesc al meșteșugarilor în grupul cărora se reasimte preponderența feminină: alături de revendicativul Fundulea (Jacek Poniedzialek, Cracovia), ponderatul Flaut (Joel Grix, Düsseldorf), iscoditorul Bîndu (Mladen Vasary, Paris), excelind prustașul Subțirelu (Anastasia Busighina, Moscova), danimica Gutule (Margherita di Rauso, Milano), dar îndeosebi nostima Botișor (Maia P. Novoselska-Moskova, Sofia) – de o inventivitate inepeuizabilă și un haz teribil. Uzîndu-se de atul suprem al actorului – improvizarea –, se lasă cîmp liber virtuozității, mîzîndu-se în mod deosebit pe specificul etnic, exacerbat în ordinea exorcizării ironice a extremismului naționalist, fals pretext beligerant.

Puck e asimilat maestrului de ceremonii Philostrate (Zoltán Mucsi, Budapesta), tînăr epicureic, individualizat ca... travestit, în optica nonconformismului actual, dar și în străvechea tradiție teatrală.

De la ignoranță la atotcunoaștere, de la superficialitate la eroare, de la intransigență la toleranță, complicatul traseu al educării capacităților cognitive prin Teatru. În ultimul act par a fi fost dezamorsate toate conflictele și dimensiunile, intrigile și disputele; invectivele și injuriile, susceptibilitățile și orgoliile par a fi fost aneantizate, ca și toate anxietățile. Dar murmurul general pune pe gînduri.

IRINA COROIU

H.-R. PATAPIEVICI

Asasinii printre noi

Istorie contemporană

În decembrie 1984, două colegi de birou răsfoiesc un jurnal intim care aparține șefului lor. Toamna fusese Congresul al XIII-lea al PCR și cele două dau peste pagini virulente critice la adresa Congresului și Conducătorului. Chicotesc, se amuză. Dar se și tem. Mai sunt și alte însemnări, probabil caustice la adresa lor sau a colectivului de muncă. Se decid să predea manuscrisul securistului oficial al locului de muncă. Acesta îl predă la rîndul lui directorului, care, conștiincios, face o adresă de sesizare a cazului către Ministerul de Interne. Pe 30 decembrie, cel denunțat este chemat la miliție, unde i se retrage fără explicații pașaportul care tocmai îi fusese acordat (pentru a-și vizita fiica, în Statele Unite). Întors după sărbători la serviciu, constată dispariția jurnalului. Pe 7 ianuarie 1985, Securitatea îi percheziționează casa și îi confiscă cele 61 de volume ale jurnalului său intim, ținut fără întrerupere din 1944. Prin casă au mai fost găsite 2 mărci, 3 guldeni, 0,5 lire. Imediat au început anchetele la sediul Securității din str. Rahova nr. 37-39, pentru înfrățirea de „propagandă împotriva orândurii socialiste”. Anchetele au durat, zilnic, pînă în luna aprilie, cînd încadrarea i-a fost schimbată în „operațiuni interzise cu valută”. În tot acest timp i se cerea să-și toarne prietenii care apăreau în jurnale (și care erau, majoritatea, personalități ale vieții culturale). A refuzat. În iulie 1985, ancheta s-a sistat, deoarece începuse Conferința Helsinki pentru Drepturile Omului, în care guvernul comunist al României juca mica sa partitură mincinoasă. Pe 2 august, un ofițer de securitate prelucrează în fața colectivului „cazul”, arătînd caracterul dușmănos al jurnalelor confiscate. Oare colegele care l-au denunțat jubilau? Pe 21 septembrie este arestat direct de la serviciu (Conferința de la Helsinki se terminase). E bătut sistematic în timpul achetelor, care devin din ce în ce mai personale. Anchetaorii îl urăsc, căci ancheta progresază în ritmul parcurgerii jurnalelor, care sunt un rechizitoriu persiflant și lipsit de indulgență exact al celor care îl torturează. Torționarii caută să spargă această oglindă anopindul în bătaie pe autor. E torturat la anchetă, de securiști, și apoi e torturat în celulă, de deținuți-torționarii, care își reduc pedeapsa turnînd și torturîndu-și colegii de detenție. Pe 13 sau 14 noiembrie este bătut atît de sălbatic cu un corp dur în burta încît loviturile îi perforază intestinul subțire. Din acel moment fecalele încep să i se verse direct în abdomen, infectîndu-l. Se declanșează septicemia. Are dureri atroce de abdomen. Vomită sînge și are melenă. În celulă tortura continuă. Doborît de febră și durere, cere să fie dus la infirmerie și este, firește, refuzat. Pe data de 17 noiembrie 1985 moare.

Două zile mai tîrziu cadavrul este depus la Morga Pantelimon, iar fiul lui este înștiințat de un sectorist că îl poate vedea. Încheieturile minilor au carnea roasă pînă la os, fața este lovită iar corpul tumefiat. De la închisoarea Jilava, unde a fost asasinat, sunt primite „efectele” mortului: toate hainele sunt minjite de sînge negru, întărit. Funcționarul de acolo refuză să declare cauza morții. Abia pe 23 noiembrie este eliberat un certificat de deces, cu diagnosticul *peritonită generalizată*. Dar pe 14, familia celui ucis este obligată să plătească echivalentul a zece salarii medii drept daune pentru înfrățirea de deținere de valută. În fine, cel asasinat este citat la 2 decembrie 1985 în fața instanței (Judecătoria sectorului 6) pentru deținere ilegală de valută. Procurorul, în rechizitoriu, propune pentru cel mort 7 ani de închisoare.

Cine a fost cel ales

Omul care a fost ucis în bătaie de Securitate în noiembrie 1985 se numea Gheorghe Ursu, iar prietenii îl spuneau Babu. Dar cine era Gheorghe Ursu? Gheorghe Ursu era un inginer care își câștiga pînă proiectînd blocuri. Avea o conștiință atît de vie a meseriei sale încît la cutremurul din 1977 a refuzat să părăsească blocul în care se afla, intrucît, a spus, dacă aceasta cade, toate blocurile proiectate de el vor cădea și atunci merită să moară o dată cu ele. Ceea ce proiectase Gheorghe Ursu s-a dovedit însă trainic, pentru că nici unul din blocurile făcute de el nu a căzut. Și, din acest motiv, *din cauza lui nu a murit nimeni*. Spiritualmente, el a semănat multora dintre noi, cei care am trăit sub Ceaușești degradarea ultimă și comical cel mai mizerabil. Firește, de vreme ce a fost ales, forma în care el își trăia reprezentativitatea era exemplară. Ca noi toți, se menținea în viață printr-o vie și neastîmpărată sete de cultură. Ca și el, noi toți am avut două vieți sub comuniști: una în care ne câștigam supraviețuirea fizică, ca sclavi salariați la stat, și o alta, prin care ne recîștigam demnitatea, în care puteam visa și fi liberi, cultura. Cine nu a făcut coadă pentru cărți, pentru bilete la Ateneu sau la Cinematec, cine nu a traficant xeroxurile cărților interzise, cine nu era cu ochii ațintiți pe vorbele, articolele și mișcărilor scriitorilor, acela nu știe ce înseamnă dragostea de cultură sub Ceaușescu. În egală măsură, cine nu a așteptat ore în șir pentru a-și ridica rația alimentară, cine nu a înghețat făcînd coadă la pine, la lapte, la salam de soia, la orice aliment imaginabil, acela, deopotrivă, nu știe ce a însemnat Ceaușescu. Mizeria cea mai nerușinată trăia la mulți dintre noi, aproape fără legătură, alături de setea cea mai dezinteresată de cultură, rafinement, artă. Așa era Gheorghe Ursu. Citea enorm, se pasiona după artele plastice, nu pierdea nici un film bun, era nelipsit la con-

certele Ateneului, voia să știe tot, era mîndru de soliditatea ingineriei sale, scria poezie așa cum respira, continuu, ținea jurnal de la 18 ani, era mai interesat de Conferința națională a scriitorilor decît de mîncarea pe care o mîncea (și anume, la o cantină), era, ca mulți dintre noi, un doimaist convins. Și, firește, ca noi toți, Gheorghe Ursu își bătea un joc nebul de Ceaușescu, de prostia, vanitatea, fanfaronada, falimentul și nebunia regimului său, deopotrivă hilar și atroce. Prin urmare, așa spune că Gheorghe Ursu a fost întocmai ca fiecare dintre noi.

Mi-e limpede înăci că *alegera* lui Gheorghe Ursu a fost dublă. A fost ales de Securitate atît pentru că semăna cu noi toți, cit și pentru că, prin cîteva trăsături, Gheorghe Ursu diferea profund de noi toți. Cînd Gheorghe Ursu spunea bancuri despre Ceaușești, el nu mai rămînea la bășcălie; la el, bășcălia devenise batjocură, iar batjocura se transformase în respingere categorică: umorul lui era necruțător, pentru că, în privința regimului comunist, Gheorghe Ursu nu mai avea nici o iluzie: socialismul era inuman, mincinos și mizerabil. O altă trăsătură care îl făcea să nu semene cu noi era încăpăținarea. Noica spunea că ideile

Românii între ei

Morala sfîrșitului lui Gheorghe Ursu e cutremurătoare. Pe 17 ianuarie 1990, pornind de la inițiativa soriei lui Gheorghe Ursu, s-a declanșat o anchetă în vederea descoperirii celor responsabili de asasinarea lui Gheorghe Ursu. Referatul final al anchetei, semnat de lt. col. Dan Voinea la data de 31 martie 1990, propunea trimiterea în instanță a ofițerului anchetator (care s-a evidențiat prin brutalitate și în reprimarea din Decembrie 1989), a șefului arestului și a șefului direcției cercetări penale din IGM. Procuratura Militară nu a întreprins nimic timp de doi ani, iar cînd a început să întreprindă a recalificat asasinatul ca „omor prin imprudență” (pentru a putea fi încadrat într-una din amnistie date de Ceaușescu și Iliescu) și a confecționat un vinovat benevol care îi inoentează pe securiștii anchetatori. Prima lecție a procesului asasinilor lui Gheorghe Ursu este că nu va fi nici un proces: asasinii lui slujesc în continuare în structurile prin care și puterea actuală domină societatea. Prin urmare, *acest tip de servicii* nu vor putea fi niciodată chemate în fața vreunei instanțe românești. În România, Justiția apără, prin orice abuz, pe stăpîniții legii și ai țării. De aceea, dacă cineva care nu aparține Puterii vrea dreptate, nu va trebui să speleze la o instanță din țară, pentru că nu va obține decît amînări (în chestiunea ridicată) și persecuții (împotriva persoanei sale).

A doua lecție se referă la cele două colegi de serviciu care l-au denunțat. Astăzi, una dintre ele se călește; cealaltă înăci, cînd își amintește de omul la a cărui asasinare a contribuit, obișnuiește să spună: „la mai dă-l dracului și pe asta!”. Lucrul atroce este acesta: noi trăim printre oameni care par normali, dar care, confrunțați cu responsabilitatea lor evidentă față de niște acte *ingrozitoare*, sunt incapabili de sentimente morale. Această observație se aplică în egală măsură și asasinilor și torționarilor lui Gheorghe Ursu. Abarația morală merge pînă acolo încît acești oameni sunt convinși că vina morții lui Gheorghe Ursu îi aparține lui Gheorghe Ursu, deoarece, dacă acesta ar fi fost „cuminte”, azi ei n-ar mai fi avut nici o bătaie de cap.

Mai trebuie reamintit încă un lucru. Modul în care a decurs ancheta sugerează o implicare din ce în ce mai personală a anchetatorilor în torturarea lui Gheorghe Ursu. Gheorghe Ursu ajunsese să fie torturat cu ură. Era ca și cum, pe măsură ce i se citeau cele 61 de caiete confiscate ale jurnalului său, ura anchetatorilor sporea. De ce îl urau? Singurul răspuns plauzibil este că Gheorghe Ursu le pusese în fața ochilor, prin jurnalul său, o oglindă în care adevărul despre hidoșenia lor absolută era spus net, pe sîneau, așa cum face numai ogînda. Astfel, *din ură*, s-a luat decizia uciderii lui. Nu trebuie să uităm nici o clipă că Gheorghe Ursu a fost ucis în bătaie, după săptămîni de tortură dublă, atît la anchetă, cit și în celulă. Lucrul care șochează cel mai tare, după indiferența Justiției și după lipsa de simț moral a torționarilor, este sadiemul, ura, îndirjirea, bestialitatea celor care l-au torturat. *Acești oameni continuă să trăiască printre noi*, protejați de o justiție aflată în slujba unei puteri care speră să se mai folosească, în același fel, cîndva, de serviciile lor.

În fine, ar mai trebui poate adăugat că unul din procurorii care, sub Ceaușescu, au spălat dosarul lui Gheorghe Ursu de orice urmă de asasinat politic, calificîndu-l penal, este actualul procuror general al republicii, Manea Drăgulin.

sunt o formă de încăpăținare. Ideea lui Gheorghe Ursu era libertatea: libertatea de a călători, de a contempla originalele operelor de artă, de a citi cărți bune, de a face amor, de a trăi cultural *totul*. Din această afirmare incondiționată a libertății, într-un regim care era al servitutilor de orice fel, a rezultat și trăsătura care îl deosebea cel mai mult de noi. Gheorghe Ursu se lua în serios. Lua în serios prietenii, de aceea și-a avertizat prietenii de posibila lor implicare în ancheta care avea să-l transforme în cadavru și, tot de aceea, nu a turnat pe nimeni. Nicu Steinhardt spunea că valoarea pe care se bizuie practicarea dreptului este *curajul fizic în fața morții*. De noi toți ceilalți, Gheorghe Ursu diferea prin acest lucru esențial, pe care se bizuie exercitarea oricărui drept: *curajul fizic în fața morții*. O dată denunțat, Gheorghe Ursu a intrat în logica propriei sale libertăți: s-a pus pe sine însuși garant al cuvintelor și faptelor sale. Adică a răspuns cu trupul său viu și irepetabil la agresiunea celor care voiau să li suprimă felul liber și nonconformist de a fi. Și a fost ucis, datorită acestei libertăți care nu se lăsa înșosită, și datorită memoriei sale excepționale, de instituția care s-a ocupat cel mai științific de strivirea și lobotomizarea noastră: Securitatea.

ANA BLANDIANA

De două ori Finlanda

Se spune că nu e bine să te întorci în locurile care ți-au plăcut foarte mult, pentru a nu le da prilejul să te dezamăgească. Dar puține dintre călătoriile mele au depins de mine, și puține dintre impresiile mele și-au permis să fie verificate de timp. Cele mai multe au rămas în memoria mea așa cum fuseseră și în realitate: miracole produse aproape prin absurd și cărora, indiferent de ceea ce mi-au descoperit, le-am rămas recunoscătoare pentru descoperirea în sine. Cartea de note de călătorie pe care am publicat-o în '79 se numea *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*, iar titlul nu era un paradox, ci o exactă definiție a ceea ce văzusem cu sentimentul că e o minune că văd. Ar fi fost prea mult să mă așez și norocul de a o mai revedea vreodată. *Carpe diem* căpăta astfel o intensitate de neînchipuit, fiecare privește devenea de neuitat, fiecare muzeu esențial, iar lumea văzută astfel, pentru prima și ultima oară, „cea mai frumoasă dintre lumile posibile”.

Finlanda a fost, în 1966, prima țară capitalistă pe care am văzut-o. Invitația la Festivalul de poezie de la Lahti am primit-o cu mai mult de jumătate de an înainte de data la care urma să se desfășoare și în tot acest timp am trecut de nenumărate ori de la speranța că voi căpăta miraculoasă viză la prezințarea că nu pot avea un asemenea noroc. Am primit în cele din urmă pașaportul cu câteva ore înaintea plecării avionului, încât n-a mai fost timp pentru obținerea aprobării de schimbare a celor 5 dolari, sumă legală acordată oricărui român care trecea granița. Am plecat astfel fără absolut nici un ban, prea emoționată de plecarea în sine ca să mă mai pot speria de ceva. Acum, ideea că aș putea pleca într-o țară necunoscută în care nu știu pe nimeni, fără nici un ban sau chiar cu cinci dolari, mi s-a părut absurdă și, bineînțeles, de neconceput. Atunci nu era decât una dintre lucrurile imposibile ale unei plecări imposibile în sine. La Fränkfurt, unde trebuia să schimb avionul, mi-am auzit numele strigat în megalofonie și, înainte de a fi avut timpul să mă sperii, am aflat că eram chemată la un ghișeu pentru a fi întrebată cum optez: să-mi continui drumul nu se știe cum (pentru că - iată - compania care trebuia să mă transporte mai departe era în grevă) sau să mă întorc acasă chiar cu avionul cu care soisem. Am ales, între pericol și ridicol, prima variantă, fără să am habar în ce va consta, cunoscând-o însă prea bine pe cea de-a doua. Am plecat peste mai mult de zece ore. Poate să pară ciudat, dar nu-mi amintesc să-mi fost foame sau sete. După cum nu-mi amintesc să mă fi ispitit vreuna dintre mirificile mărfuri expuse în magazinele aeroportului, la prețuri care le făceau mai ireale decât dacă n-ar fi existat. Îmi amintesc însă, după ore și ore, spaima că așteptarea nu se va termina niciodată, că nici un avion nu mă va lua spre Finlanda și nici unul spre casă, că voi rămâne uitată între lumi, fără ca cineva să-mi arunce vreo privire. După cum îmi amintesc, a doua zi în zori, când am ajuns în cele din urmă la Helsinki, spaima că nu mă va aștepta nimeni și va trebui să plătesc biletul de autobuz între aeroport și oraș.

Primum lucru pe care l-am descoperit despre Finlanda în Finlanda a fost că pe șantierul din apropierea aeroportului lucra un ministru care își ispășea astfel vina de a fi fost găsit, la un control de rutină, cu

alcool în sine, la volan. Întimplarea nu mira, cu excepția mea, pe nimeni, iar această lipsă de mirare, mai mult chiar decât faptul în sine, a fost prima dovadă a separării puterilor într-un stat de drept pe care am văzut-o în viață. Era însă vremea nopților albe și lumina continuă părea dispusă să ia asupra ei o parte din sentimentul miracolului. Tot ce vedeam, tot ce descopeream, toată acea normalitate, în care autobuzele soseau în stații din trei în trei minute, soarele nu apunea seara, iar președintele țării se ducea dimineața la președinție pe jos, printre oamenii grăbiți să ajungă și ei la serviciul lor, totul putea să nu fie decât efectul magic al zilei lungi cât toată luna iunie și totul putea să înceteze o dată cu prima reapariție a nopții pe pământ. Această abordare oarecum ludică a realității se potrivea cu micul sentiment de irealitate (legat de prezența mea acolo) pe care îl adusesem de acasă și mă făcea să intru mai ușor într-un joc ale cărui reguli mă fermecau.

Festivalul de poezie se ținea pe o pajistă înclinată idilic spre un lac pe suprafața căruia lunceau bărci cu pinze și rufe sălbatice domestice de realizarea propriului decorativism; firele microfonelor se ascundeau printre firele de lărbă, pe sub masa cu picioare înfundate în nisip a prezidiului se zăreau unorii picioare ferice și desculte, pe cerul senin treceau din când în când nevinovați nori grăbindu-se să dispară, jenați de emoțiile pe care le produceau celor ce urmăreau cu sufletul la gură. Nu făcăm parte dintre vorbitorii înscrși în programul dezbaterilor, trebuia doar să-mi citesc poemele în spectacolele de poezie, încât aș fi putut să dau lui Dumnezeu (pentru frumusețea verii finlandeze) mai mult - timp și interes - decât Cezarului (pentru organizarea slului de discursuri poetice). Și totuși îmi amintesc că m-a tulburat civilitatea unui editor spaniol care, protestând împotriva situației din Spania aceluși an, 1966, dădea exemple de nelibertate care pentru România aceluși an erau libertăți de neimaginat; sau discursul, liric și exaltat, al celebrului poet sud-american Miguel Angel Asturias - un obșnuit al caselor de oaspeți de pe țărmul Mării Negre - despre binefacerile socialismului, discurs care contrazicea sau, în cel mai bun caz, ignora propria mea experiență. Faptul că n-am reușit să iau cuvântul și că n-am forțat regulile organizării în folosul adevărului l-am simțit, în minte, ca pe o frustrare și ca pe o vinovăție. Și îmi amintesc chiar locul, de o extraordinară frumusețe, în care am stat și am încercat să mă impac cu mine sau cu lumea pe care o înțelegeam într-o destul de mică măsură. Locul era o capelă ridicată în pădure, înaltă și subțire asemenea arborilor, o singură încăpere formată din trei pereți de birne și unul de sticlă prin care se vedea cerul cu brazi și mesteceni și lacul cu țărmul de stânci. Masa altarului, goală, împodobită cu o singură cruce simplă de lemn, era așezată în fața acestui extraordinar ecran, încât priveștea ținea loc de icoană și devenea chiar imaginea Dumnezeirii căreia simțea nevoia să i te închini. Am stat acolo - pe una din băncile tăiate din acel lemn al finlandez, cald, galben, lucios, aproape animal, din care erau decupați și pereții, și altarul -, am stat ore întregi privind catapeteasma cu frunze și nori și gândindu-mă la locul meu în lumea atât de complicată pe care începeam să-o descopăr și să-o judec.

Am revenit, după 29 de ani, în această vară, în Finlanda, oarecum întâmplător, tot în timpul Festivalului literar de la Lahti, care continua să se desfășoare ritmic și neîntrerupt în inima verii finlandeze. Am venit nu fără emoția de a-mi descoperi și compara impresiile, cu atât mai mult cu cât era evident că eu mă schimbasem mai mult decât Finlanda. Pierdusem nu numai sentimentul mirii și al irealității descoperirilor, ci și pe acela al existenței irepetabile și aproape prin absurd. Revăzute, lucrurile, aureolate de amintirea puternicelor impresii pe care le produsese asupra mea, semănau celor știute din copilărie, care se împuneau prin simpla transformare a scării de valori. Și totuși această revenire la Lahti a reprezentat pentru mine nu o diminuare, ci o subliniere a sensurilor.

Recepția de deschidere, organizată într-o bibliotecă, cu platurii așezate pe mâștele de lectură și pahare pe rafturile cu acces liber la cărți, a vorbit, mai mult decât despre recesiunea economică, despre simplitatea nordică, întotdeauna emoționantă, și s-a încheiat prin vizionarea unui film de montaj realizat din înregistrările făcute în urmă cu 29 de ani (1966 fiind, se pare, singurul an în care au fost filmate în întregime lucrările Festivalului de la Lahti).

Lung de mai bine de o oră, filmul a reprezentat, în multe privințe și pentru mulți dintre spectatori, un moment al adevărului.

Pe pajista înclinată idilic spre lac, participanții la Festivalul din '66 roiau concentrat - descopeream acum - în jurul a două sau trei personaje care s-au dovedit a fi delegații sovietică, fără a se specifica dacă delegația era formată din scriitori sau - cum lăsa impresia - nu. În ceea ce privește discursurile, de la cel al șefului acestei delegații, care vorbea, cu translator și cu minie proletară, despre victoria socialismului în lume, și pînă la cel al lui Miguel Angel Asturias, pe care mi-l aminteam încă, un val compact de stîngism domina totul. De la limbajul de lemn de tip proletcultist pînă la eferveșcența ideologică de tip sartrian, de la patetismul meridional la verbalismul latino-american, la sobrietatea anglo-saxonă și la seriozitatea permanentă și stilul diferent, dar din oculte subterane ale politici internaționale și ale suferinței omenesc răzbatăcu în cuvintele scriitorilor aceeași dexteritate de a folosi libertatea de expresie împotriva libertății și aceeași încăpăținare de a refuza adevărul în numele adevărului.

Veniți în marea lor majoritate din lumea liberă, vorbitorii făceau procesul acestei lumi și elogiul celeilalte cu o ireponsabilitate pe care nu reușea nici s-o egaleze și nici s-o scuze ignoranța. După aproape 30 de ani, și după tot ce s-a întâmplat între timp, toate aceste discursuri occidentale, evident frivole atunci, fără îndoială jalnice acum, deveneau niște triste argumente ale inconștienței și vinovăției intelectualilor într-o istorie inconsistentă și vinovată. Priveam filmul de la Lahti cu sentimentul cu care priveam înainte de '89 jurnalele de actualități în care înalți reprezentanți ai puterilor democratice apăreau cu un aer amabil și aproape lingvistor alături de Ceaușescu. Țin minte și acum fascinația cu care-i priveam, încercând să înțeleg de ce toți acei oameni, pe care nimeni nu-i obliga să mintă, o făceau totuși. Întrebarea rămânea deschisă și asupra scriitorilor europeni din acel îndepărtat deceniu al șaptelea, iar de fapt că nu eram în stare să-i gășesc un răspuns nu puteau să mă consoleze aplauzele care izbușeau în sală la fiecare apariție pe ecran a unei tinere fete despre care ceilalți credeau că sint eu. O priveau, îi priveau tristețea de a nu-și fi spus adevărurile

cu tristețea de a ști că n-ar fi avut cui. De altfel, primele întrebări i se adăuga o alta, care avea să explodeze a doua zi după film, în timpul dezbaterilor. Aceasta era: cum ar fi fost ultimele trei decenii de istorie și cultură europeană dacă, în loc să vorbească despre țara socialismului victorios și bastion al păcii, scriitorii de la Lahti și din alte locuri ar fi vorbit de atunci despre Soljenitin, care își publicase deja primele cărți și și începuse lupta? Tema întinerii din acest an, „Timpul scriitorului”, făcea posibilă și analiza, și remușcarea. Poeții rași, de data asta autentici, au trebuit să răspundă pentru războiul din Cecenia, ceea ce la urma-urmei nu explică decât regulile psihologice, care urmează mișcării pendulului. S-a vorbit despre timpul care trece (al istoriei) și cel care rămâne (al istoriei literare), și despre puterea scriitorului, singura care nu se degradează exercitându-se. S-a vorbit despre forța literaturii, care stă în lipsa ei de apărare, iar în croaziera care a încheiat lucrările - poate pentru că pe parcursul lor Rusia fusese adesea criticată - s-au cîntat îndelung cîntece rusești care răsunau pe apele împemuite de mesteceni și amintindu-și încă stăpînii din secolul trecut.

Ay vrea să închei cu o observație care este aproape o parabolă. În filmul finlandez în-am urmărit spunind niște poezii pe care nu reușeam încă, la acea dată, să le public în românește și care aveau să fie traduse în alte limbi peste vreo douăzeci de ani. Spuneam deci - și aveam emoții că spun - lucruri pe care unii nu le puteau auzi, iar alții nu le puteau înțelege, într-o perfectă metaforă a incomunicabilității și contratimpului în care ne-a trecut viața.

Se spune că nu e bine să te întorci pentru a revedea lucruri și locuri care te impresionaseră cîndva. Și nici să verifici primele impresii, dacă nu vrei să se transforme în deluzii. Ceea ce poate este adevărat, în orice caz la fel de adevărat ca și faptul că există puține întâmplări mai pline de semnificații decât deluziile. Iar dacă, vînd să vorbesc despre Finlanda, am vorbit mai mult despre mine însămi, nu este decât dovada că dramurile în Finlanda au fost pentru mine momente de adevăr care mă leagă de țara în care peisajele au puterea de a deveni icoane.

CITITORII DIN STRĂINĂTATE

se pot abona la revista „22” achitînd la redacție (Calea Victoriei 120) costul abonamentului sau depunîndu-l în conturile noastre deschise la Banca Comercială Ion Tiriac S.A. București, Str. Doamnei nr. 12 (pentru dolari în contul 4020253230, pentru euro în contul 4020253231, pentru francii francezi în contul 4020253235, pentru lire italiene în contul 4020253234) sau (pentru orice fel de valută) trimițînd un cec (money order) pe adresa: Revista „22”, Calea Victoriei 120, cod 70179, sector 1, București, România.

	1 an	6 luni	3 luni
- Europa occidentală:	80 \$	40 \$	20 \$
	140 DM	70 DM	35 DM
	500 FF	250 FF	125 FF
	140.000 LIT	70.000 LIT	35.000 LIT
	56 £	28 £	14 £
- Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia	40 \$	20 \$	10 \$
- Israel	60 \$	30 \$	15 \$
- SUA, Japonia, Australia:	100 \$	50 \$	25 \$

sau echivalentul în orice monedă convertibilă.
Revista „22” anunță exclusivitatea difuzării sale în străinătate. Difuzorii de presă neautorizați de redacție (inclusiv RODIET) vor trebui să răspundă conform prevederilor legale.

Redacția: Redactor-șef: GABRIELA ADAMEȘTEANU; Redactor-șef adjunt: RODICA PALADE; Publicist comentator: ANDREI CORNEA; Șef secție politică: HORĂȚIU PEPINE; Șef secție social: OANA ARMEANU; Secretar general de redacție: CEZAR PAUL BĂDESCU; Grafician: DAN PERJUVOSCHI; Tehnoredactor: ALEXANDRU CIRIP; Secretar de redacție: GEORGETA DUCMAN; Corectori: RADU DOBÂNDĂ, LUCIAN PIUCĂ; Șef serviciu difuzare: MIRCEA IONESCU; Difuzare: CONSTANTIN SATALLA; Procesare text: IULIAN STOIAN.

Rubrici permanente: ILEANA MALĂNCIOIU (eseu), N.C. MUNTEANU (comentariu politic), ILIE ȘERBĂNESCU (comentariu economic), RALUCA STROIE-BRUMARIU (Parlament), MARIAN CHIRIAC (săptămîna politică), CEZAR BALTAG, HARI KULLER (istoria religilor), DAN C. MIHĂILESCU (cronică literară), MAGDA CARNECI, ERWIN KESSLER (cronică plastică).

Corespondenți: IOAN MUSLEA (Cluj), DANIEL VIGHI (Timișoara), DINU MIHAIL (Chișinău), ION MIRON DAMIAN (Paris), ADRIAN NICULESCU (Milano).

Consiliul 22: MONICA LOVINESCU, VIRGIL IERUNCA, MIHNEA BERINDEI, EMIL HUREZEANU, VLADIMIR TISMĂNEANU, MIHAI ȘORA, GABRIEL ANDREESCU, SORIN ANTOHI, H.-R. PATAPIEVICI.

Tipărit la FED.

Tehnoredactare computerizată: „22”.
Redacția și administrația:
București, Calea Victoriei 120. Tel 311.22.08, 614.17.76; Fax 311.22.08, e-mail: r22@r22.sfos.ro

Manuscrisele nepublicate nu se restituie!

ISSN-1220-5761